

BEKNOPTE BASISGRAMMATICA VAN HET NEDERLANDS

Yolande Spaans

Leiden, 2016
Herziene editie

Copyright ©Yolande Spaans, 2016

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of verspreid in enige vorm of op enige wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de copyrighthouder.

All rights reserved. No part of this grammar may be reproduced or distributed in any form or by any means without the prior written permission of the copyright holder.

Zie www.dutchgrammar.org voor vertalingen van deze grammatica in het:

Arabisch
Chinees
Farsi
Indonesisch
Japans
Pools
Portugees
Russisch
Spaans
Turks

Het Engelstalige origineel, *A Practical Dutch Grammar*, is alleen als boekje verkrijgbaar.
De Arabische vertaling is ook als boekje verkrijgbaar. Zie www.primaverapers.nl onder Educatief.

INHOUD

1	Alfabet en spelling	4
2	Woordvolgorde (1): basis	7
3	Voornaamwoorden (1): persoonlijk voornaamwoord	7
4	Werkwoorden (1): regelmatige tegenwoordige tijd	9
5	Werkwoorden (2): onregelmatige tegenwoordige tijd	10
6	Vragen	12
7	Zelfstandige naamwoorden	14
8	Lidwoorden	17
9	Bijvoeglijke naamwoorden	18
10	Ontkenning	22
11	Voornaamwoorden (2): aanwijzende voornaamwoorden	24
12	<i>Er</i>	25
13	Werkwoorden (3): gebiedende wijs	28
14	Werkwoorden (4): werkwoorden van positie	28
15	Voornaamwoorden (3): bezittelijke, wederkerende en wederkerige voornaamwoorden	29
16	Werkwoorden (5): regelmatige onvoltooid verleden tijd	31
17	Werkwoorden (6): regelmatige voltooid verleden tijd	33
18	Werkwoorden (7): onregelmatige onvoltooid en voltooid verleden tijd	35
19	Woordvolgorde (2): langere hoofdzinnen	37
20	Werkwoorden (8): infinitief met en zonder <i>te</i>	38
21	Werkwoorden (9): toekomstige tijd	40
22	Werkwoorden (10): passieve zinnen	41
23	Samengestelde zinnen (1): verbinden van hoofdzinnen	41
24	Samengestelde zinnen (2): verbinden van hoofdzinnen en bijzinnen	42
25	Voornaamwoorden (4): betrekkelijke voornaamwoorden	45
26	Samengestelde zinnen (3): betrekkelijke bijzinnen	46
27	Werkwoorden (11): scheidbare en niet-scheidbare werkwoorden	47

Appendices

I	Onregelmatige werkwoorden	50
II	Bepaalde en onbepaalde telwoorden	56
III	Hoeveelheidswoorden	58
IV	Datum en tijd	60
V	Voorzetsels	64
VI	Bijwoorden	68
VII	Verwijzen naar personen en zaken	71

1 Alfabet en spelling

a Alfabet

Hoofdletter	kleine letter	uitspraak (Nederlands)	uitspraak (Engels)	Nederlands woord als voorbeeld
A	a	aa	ah	stra <u>at</u> , w <u>at</u> er
B	b	bee	bay	ba <u>ard</u> , be <u>t</u> er
C	c	see	say	ce <u>n</u> timeter ¹
D	d	dee	day	da <u>ar</u> , dra <u>ak</u>
E	e	ee	ay	ve <u>e</u> l, me <u>e</u>
F	f	ef	eff	fl <u>e</u> s, fo <u>t</u> o
G	g	gee	(-) ²	ga <u>ar</u> , ge <u>v</u> en
H	h	haa	hah	ha <u>an</u> , he <u>t</u>
I	i	ie	ee	bi <u>k</u> ini
J	j	jee	yay	ja <u>, ja</u> ar
K	k	kaa	kah	ka <u>as</u> , ke <u>e</u> l
L	l	el	ell	la <u>at</u> , le <u>p</u> el
M	m	em	emm	ma <u>ar</u> , me <u>t</u> er
N	n	en	enn	na <u>ar</u> , ne <u>e</u>
O	o	oo	oh	bo <u>o</u> t, fo <u>t</u> o
P	p	pee	pay	pa <u>ard</u> , pe <u>e</u> n
Q	q	kuu	(-) ³	qu <u>o</u> ta
R	q	er	air	ra <u>ar</u> , re <u>b</u> us
S	s	es	ess	stra <u>at</u> , ste <u>e</u> l
T	t	tee	tay	tra <u>an</u> , to <u>t</u> aal
U	u	uu	(-)	bu <u>ur</u> , zu <u>ur</u>
V	v	vee	vay	va <u>ar</u> , ve <u>e</u> l
W	w	wee	way	wa <u>ter</u> , we <u>e</u> t
X	x	iks	iks	ex <u>t</u> ra
Y	y	ij	(-)	tre <u>i</u> n, wi <u>j</u> n
Z	z	zet	zett	ze <u>b</u> ra, zo <u>m</u> er

Een hoofdletter gebruik je voor:

- het eerste woord van een nieuwe zin
- het eerste woord van de titel van boeken, films, TV-programma's etc.
- voornamen en achternamen
- de namen van feesten, historische gebeurtenissen en tijdperken
- de namen en titels van heilige personen en zaken
- de namen van landen en gebieden, hun inwoners, hun taal, en ook de bijvoeglijke naamwoorden die daarvan afgeleid zijn

¹ De c wordt soms uitgesproken als k. Daarop gaan we hier niet verder in.

² Vergelijk het Schotse 'loch'.

³ Wordt gebruikt in combinatie met de u, zoals in het Engelse 'quarter'.

- alle andere geografische namen zoals de namen van straten, steden en hun inwoners, rivieren en meren.

Een paar voorbeelden:

Hij is Nederlander.
 Hij woont in Amsterdam.
 Hij woont in de Beethovenstraat.
 Zijn naam is Jan Jansen.
 Hij leest *Lof der zotheid* van Erasmus.
 Erasmus was een Nederlandse geleerde.

b Spelling

Het Nederlandse alfabet heeft vijf klinkers: **a**, **e**, **i**, **o** and **u**. Deze worden uitgesproken als *lange* of *korte* klinkers: **ā** / **ǣ**, **ē** / **ě**, **ī** / **ĭ**, **ō** / **ǒ** en **ū** / **ǔ**. Het verschil tussen lange en korte klinkers is belangrijk omdat het Nederlands veel ‘minimal pairs’ heeft (woorden die alleen van elkaar verschillen door de lange of korte klinker):

korte klinker	lange klinker
man	maan
tak	taak
ram	raam
bon	boon
zon	zoon
wil	wiel ⁴

Voordat we ingaan op de regels voor de spelling, vertellen we iets over *lettergrepen* en hoe je woorden in lettergrepen kunt verdelen.

Er zijn *twee soorten* lettergrepen: open en gesloten. *Open lettergrepen* eindigen op een klinker, *gesloten lettergrepen* op een medeklinker. Sommige woorden bestaan uit één lettergreep, andere uit meer lettergrepen. Je kunt de lettergrepen horen als je het woord langzaam uitspreekt. Als een woord één medeklinker in het midden heeft, wordt het meestal gesplitst *vóór* deze medeklinker: ma-nen, ra-men, zo-nen. Als een woord twee medeklinkers in het midden heeft, wordt het meestal *tussen de twee medeklinkers* gesplitst: man-nen, bus-sen, ken-nen.

Voorbeelden van woorden met één lettergreep:

man
 maan
 ma

⁴ Meestal wordt de lange **ī** geschreven als **ie**, zowel in een *gesloten* als in een *open* lettergreep, maar bij sommige woorden (bijvoorbeeld **benzine**, **Afrika**) wordt de lange **ī** in de open lettergreep gespeld als **i**.

De eerste twee woorden zijn gesloten lettergrepen want ze eindigen op een medeklinker. Het laatste woord eindigt op een klinker en is dus een open lettergreep.

Voorbeelden van woorden met meer dan één lettergreep:

Eu-ro-pa
ta-fel
con-so-nant

Het woord **Europa** heeft drie open lettergrepen. Het woord **tafel** heeft twee lettergrepen, één open en één gesloten. En het woord **consonant** heeft drie lettergrepen: één gesloten, één open en één gesloten.

Binnen een lettergreep kan een klinker kort of lang zijn. Pas de volgende regels toe om *correct te spellen*:

1. een *lange* klinker in een *gesloten* lettergreep wordt geschreven met twee letters: maan, rood, loop
 2. een *lange* klinker in een *open* lettergreep wordt geschreven met één letter: ma-nen, ro-de, lo-pen⁵
 3. een *korte* klinker in een *gesloten* lettergreep wordt geschreven met één letter: man, bon, wit, zit.
- Als je het woord moet verlengen, houd je de lettergreep gesloten (en dus de klinker kort) door de medeklinker te verdubbelen: man-nen, bon-nen, wit-te, zit-ten.

Om deze lange en korte klinkers *correct uit te spreken* geldt nu:

1. een klinker die wordt geschreven met *twee klinkerletters* (**aa, ee, ie, oo, uu**) in een *gesloten* lettergreep, wordt uitgesproken als een *lange* klinker: maan, wiel, rood, loop
2. een klinker die wordt geschreven met *één klinkerletter* (**a, e, i, o, u**) in een *open* lettergreep, wordt uitgesproken als een *lange* klinker: ma-nen, ben-zi-ne, ro-de, lo-pen
3. een klinker die wordt geschreven met *één klinkerletter* (**a, e, i, o, u**) in een *gesloten* lettergreep, wordt uitgesproken als een *korte* klinker: man, bon, wit, zit.

Deze regels zijn belangrijk in de volgende gevallen:

- bij het vormen van het meervoud van zelfstandige naamwoorden met **-en**: maan - manen, man - mannen
- bij het toevoegen van een **-e** aan bijvoeglijke naamwoorden: rood - rode, wit - witte
- bij het vervoegen van werkwoorden: loop - lopen, zit - zitten.

Andere spellingsregels

De medeklinkers **f** en **s** zijn special gevallen. *Meestal* verandert de **f** in een **v**, en verandert de **s** in een **z** als ze gevolgd worden door een klinker: graaf - graven, kaas - kazen.

Aan het eind van een Nederlands woord kan er geen dubbele medeklinker staan. Vormen als * **kenn** en * **mann** zijn dus niet toegestaan.⁶ Dat moet zijn: **ken** en **man**.

⁵ Maar een open lettergreep met een lange **i**, geschreven als **ie**, houdt zijn spelling met twee klinkerletters: **wie-len, kie-zen**.

⁶ Een * vóór een woord of zin betekent dat het woord of de zin ongrammaticaal is.

2 Woordvolgorde (1): basis

Voordat we persoonlijke voornaamwoorden en persoonsvormen (= het vervoegde werkwoord) bespreken, bespreken we hun onderlinge volgorde. In een normale zin komt de *persoonsvorm* altijd op de *tweede* plaats. De standaard woordvolgorde is: **subject-persoonsvorm**-de rest:

Ik zie hem vandaag.

Een ander zinsdeel (*X*) kan ook op de eerste plaats komen, in plaats van het subject. In dat geval gaat het subject naar de *derde* plaats, vlak achter het werkwoord. De woordvolgorde wordt dan: **X-persoonsvorm-subject**-de rest:

Vandaag **zie ik** hem.

Als het subject na het werkwoord komt, heet dat *inversie*. Gewoonlijk kan er niets komen tussen het subject en de persoonsvorm, of tussen de persoonsvorm en het subject. In hoofdzinnen komt inversie vaak voor.

Zie voor meer informatie over de woordvolgorde hoofdstuk 19. Zie voor inversie bij vragen hoofdstuk 6.

3 Voornaamwoorden (1): persoonlijke voornaamwoorden

Er zijn twee vormen van het persoonlijk voornaamwoord: de subjectsvorm en de niet-subjectsvorm. De niet-subjectsvorm wordt gebruikt als object (= lijdend voorwerp/direct object of meewerkend voorwerp/indirect object) en na een voorzetsel:

Ik zie **hem** morgen.

Ik wacht op **hem**.

		subjectsvorm	niet-subjectsvorm
enkelvoud:	1	ik	me/mij
	2	je/jij u	je/jou u
	3	hij ze/zij het	hem ⁷ haar ⁸ het ⁹

⁷ In spreektaal: **'m**.

⁸ In spreektaal: **d'r**.

⁹ In spreektaal: **'t** in beide vormen: subjectsvorm en niet-subjectsvorm. Let op: de niet-subjectsvorm **het** kan niet na een voorzetsel worden gebruikt. In dat geval gebruik je een combinatie met **er**. Zie hoofdstuk 12 over **er**.

meervoud:	1	we/wij	ons
	2	jullie	jullie
	3	ze/zij	ze/hen/hun ¹⁰

Meestal gebruik je de *onbeklemtoonde* subjectsvormen **je**, **ze** (in enkelvoud en meervoud) en **we**. **Jij**, **zij** en **wij** gebruik je alleen bij klemtoon. Dat geldt ook voor de niet-subjectsvorm: meestal gebruik je **me**, **je** en **ze**. **Mij**, **jou** en **hen/hun** gebruik je bij klemtoon.

In de *tweede* persoon kent het Nederlands *formele* en *informele* vormen: **je/jij** (enkelvoud) en **jullie** (meervoud) zijn informeel, **u** (enkelvoud en meervoud) is formeel. Meestal wordt **u** gebruikt met een werkwoord in het enkelvoud, zelfs als het over meer mensen gaat.

Het formele **u** gebruik je voor vreemden en oudere mensen. Het informele **je/jij** wordt gebruikt tussen ouders en kinderen en onder vrienden.

In de derde persoon enkelvoud kent het Nederlands mannelijke (**hij/hem**), vrouwelijke (**zij/haar**) en onzijdige (**het/het**) vormen. In het meervoud is er geen onderscheid in geslacht.

De niet-subjectsvormen van de derde persoon meervoud **hen** en **hun** lichten we even toe. Officieel wordt de niet-subjectsvorm **hen** (**ze**) gebruikt als *lijdend voorwerp* of na een voorzetsel, en wordt **hun** (**ze**) gebruikt als *meewerkend voorwerp*.

Neem bijvoorbeeld het werkwoord **zien**. Dit werkwoord heeft een lijdend voorwerp (*iemand* zien). Hier wordt de niet-subjectsvorm **hen** (**ze**) gebruikt:

Ik zie **de studenten**.

Ik zie **hen** (**ze**).

Het werkwoord **geven** kun je gebruiken met *één object*, het lijdend voorwerp (*iets* geven):

Ik geef **een boek**.

Maar je kunt het werkwoord **geven** ook gebruiken met *twee objecten*. In dat geval is het ene object het lijdend voorwerp en het andere het meewerkend voorwerp: *iemand* (meewerkend voorwerp) *iets* (lijdend voorwerp) geven. Hier gebruik je de niet-subjectsvorm **hun** als *meewerkend voorwerp*.¹¹

Ik geef **de studenten** een boek.

Ik geef **hun** (**ze**) een boek.

Het meewerkend voorwerp kun je vervangen door een voorzetselgroep met **aan** (*aan iemand* iets geven). Na een voorzetsel gebruik je **hen**:

Ik geef een boek **aan de studenten**.

Ik geef een boek **aan hen** (aan ze).

¹⁰ De onbeklemtoonde vorm **ze** gebruik je voor personen en zaken, de beklemtoonde vormen **hen** en **hun** gebruik je alleen voor personen.

¹¹ Deze regels zijn erg gekunsteld. De meeste Nederlanders gebruiken **hen** en **hun** door elkaar, vooral in spreektaal.

4. Werkwoorden (1): regelmatige tegenwoordige tijd

Bijna alle Nederlandse werkwoorden eindigen op **-en** (**werken, maken, reizen**). En bijna alle Nederlandse werkwoorden zijn regelmatig in de tegenwoordige tijd.

Om deze regelmatige werkwoorden te vervoegen moet je eerst de *stam* vinden. Dat doe je zo:

1. Begin met de infinitief (= het hele werkwoord).¹²
2. Verwijder de uitgang **-en**.
3. Pas de spelling aan als dat nodig is:
 - a. als de klinker in wat er van het werkwoord over is, *lang moet zijn*, verdubbel dan de klinkerletter als deze wordt gevolgd door een medeklinker
 - b. als wat er van het werkwoord over is, op twee dezelfde medeklinkers eindigt, verwijder dan één medeklinker
 - c. vervang **z** aan het eind door **s**
 - d. vervang **v** aan het eind door **f**Het resultaat is de *stam van het werkwoord*.

4. Vervoeg nu als volgt:

ik	: alleen de stam
je/jij, u	: stam + t
hij, ze/zij, het	: stam + t
we/wij	: hele werkwoord
jullie	: hele werkwoord
ze/zij	: hele werkwoord

Als voorbeeld gebruiken we de volgende werkwoorden: **bakken, werken, maken, reizen** en **verven**.

De eerste 3 stappen:

1.	bakken	werken	maken	reizen	verven
2.	bakk-	werk-	mak-	reiz-	verv-
3.	bak	werk	maak	reis	verf

Stap 4:

ik	bak	werk	maak	reis	verf
je/jij, u	bakt	werkt	maakt	reist	verft
hij, ze/zij, het	bakt	werkt	maakt	reist	verft
we/wij	bakken	werken	maken	reizen	verven
jullie	bakken	werken	maken	reizen	verven
ze/zij	bakken	werken	maken	reizen	verven

In hoofdstuk 2 zagen we dat de woordvolgorde van subject en werkwoord omgedraaid kan worden (inversie). Als door inversie de subjectsvorm **je/jij na** het werkwoord komt, verliest de stam + **t** de **t**. Dit geldt *niet* voor **u**:

¹² Dit is de vorm die in het woordenboek staat.

bak je/jij	werk je/jij	maak je/jij	reis je/jij	verf je/jij
bakt u	werkt u	maakt u	reist u	verft u

Als de stam al op een **-t** eindigt, krijgt de stam geen extra **-t**. Als de stam op een **-d** eindigt (die aan het eind van een woord klinkt als een **t**), moet een **-t** worden toegevoegd volgens de regels hierboven. De uitspraak van **-dt** is **-t**.

Als voorbeeld gebruiken we de volgende werkwoorden: **moeten, praten, zitten, worden** en **bidden**.

De eerste 3 stappen:

1.	moeten	praten	zitten	worden	bidden
2.	moet-	prat-	zitt-	word-	bidd-
3.	moet	praat	zit	word	bid

Stap 4:

ik	moet	praat	zit	word	bid
je/jij, u	moet	praat	zit	wordt	bidt
hij, ze/zij, het	moet	praat	zit	wordt	bidt
we/wij	moeten	praten	zitten	worden	bidden
jullie	moeten	praten	zitten	worden	bidden
ze/zij	moeten	praten	zitten	worden	bidden

Bij inversie van de subjectsvorm **je/jij** krijg je:

moet je/jij	praat je/jij	zit je/jij	word je/jij	bid je/jij
-------------	--------------	------------	-------------	------------

5. Werkwoorden (2): onregelmatige tegenwoordige tijd

a. Werkwoorden die eindigen op **-n** in plaats van **-en**

Dit gaat over werkwoorden als **gaan, slaan, staan, doen** en **zien**.

Om de stam van het werkwoord te vinden, verwijder je **-n**. De andere stappen zijn hetzelfde als bij de regelmatige werkwoorden:

1.	gaan	slaan	staan	doen	zien
2.	gaa-	slaa-	staa-	doe-	zie-
3.	ga	sla	sta	doe	zie

en dan:

ik	ga	sla	sta	doe	zie
je/jij, u	gaat	slaat	staat	doet	ziet
hij, ze/zij, het	gaat	slaat	staat	doet	ziet
we/wij	gaan	slaan	staan	doen	zien
jullie	gaan	slaan	staan	doen	zien
ze/zij	gaan	slaan	staan	doen	zien
maar:	ga je	sla je	sta je	doe je	zie je

b. Komen

Het werkwoord **komen** heeft een korte klinker in het enkelvoud en een lange klinker in het meervoud:

ik	kom
je/jij, u	komt
hij, ze/zij, het	komt
we/wij	komen
jullie	komen
ze/zij	komen

c. Zijn en hebben

Ook onregelmatig zijn de werkwoorden **zijn** en **hebben**:

ik	ben	heb
je/jij, u	bent	hebt
hij, ze/zij, het	is	heeft
we/wij	zijn	hebben
jullie	zijn	hebben
ze/zij	zijn	hebben

Let op: bij **u** worden twee vormen van **hebben** gebruikt, de tweede én de derde persoon enkelvoud: **u hebt** en **u heeft**.¹³

d. Modale werkwoorden

De laatste groep onregelmatige werkwoorden bestaat uit de volgende modale werkwoorden: **kunnen**, **zullen**, **mogen** en **willen**. Deze werkwoorden hebben maar twee vormen in de tegenwoordige tijd: één voor het enkelvoud en één voor het meervoud:

¹³ Vergelijk het gebruik van het wederkerend voornaamwoord voor **u**. Zie hoofdstuk 15.

ik	kan	zal	mag	wil
je/jij, u	kan	zal	mag	wil
hij, ze/zij, het	kan	zal	mag	wil
we/wij	kunnen	zullen	mogen	willen
jullie	kunnen	zullen	mogen	willen
ze/zij	kunnen	zullen	mogen	willen

Voor de tweede person enkelvoud hebben deze werkwoorden ook een regelmatige vorm met een uitgang op **-t**, die alleen in de schrijftaal wordt gebruikt:

je/jij, u	kunt	zult	-	wilt
-----------	------	------	---	------

Het modale werkwoord **moeten** is regelmatig in de tegenwoordige tijd, zoals we al hebben gezien.

Let op: de modale werkwoorden worden altijd gecombineerd met een infinitief *zonder te*. Deze infinitief staat op de laatste plaats in de zin:

Ik kan goed **zwemmen**.
Ik zal je morgen **bellen**.
Ik wil dit boek **lezen**.

Meer over de woordvolgorde vind je in hoofdstuk 19. Meer informatie over infinitieven met en zonder **te** staat in hoofdstuk 20.

6. Vragen

Er zijn twee soorten vragen. Een vraag kan met de persoonsvorm beginnen (een zogenaamde *gesloten* vraag of ja/nee-vraag) of met een vraagwoord (een zogenaamde *open* vraag).

Als de vraag met de *persoonsvorm* begint, komt het subject automatisch ná de persoonsvorm, op de tweede plaats, met inversie van subject en persoonsvorm.

Voorbeelden van *gesloten* vragen:

Komen jullie vanavond?
Studeer jij in Leiden?
Wachten jullie op ons?
Houden jullie van muziek?

Als de vraag met een *vraagwoord* begint, komt de persoonsvorm op de tweede plaats en het subject door inversie op de derde plaats (*tenzij* het vraagwoord het subject van de zin is).

Vraagwoorden:

wie?¹⁴
wat?
waar?
welk(e)?¹⁵
waarom?
wanneer?
hoe?

Voorbeelden van *open* vragen:

Wie is je docent?
Wat doe je morgen?
Waar is de auto?
Welke fiets is van jou?¹⁶
Welk boek lees je?
Welke boeken koop je?
Waarom kom je niet?
Wanneer kom je?
Hoe gaat het met je?

Het vraagwoord **hoe** kan met andere woorden worden gecombineerd:

hoeveel?
hoe lang?
hoe laat?
hoe ver ?
hoe groot?
hoe klein?
etc.

Vraagwoorden kunnen met een *voorzetsel* worden gecombineerd. Gebruik in dat geval:

- voorzetsel + **wie** als de vraag over een persoon gaat
- **waar** + voorzetsel als de vraag over een zaak gaat.¹⁷

Voorbeelden:

Aan wie denk je?
Waaraan denk je?
Waar denk je **aan**?

¹⁴ Als het vraagwoord **wie** wordt gebruikt als subject, is het werkwoord meestal enkelvoud.

¹⁵ Het vraagwoord **welk** wordt gebruikt in combinatie met een **het**-woord in het enkelvoud; **welke** wordt gebruikt in combinatie met een **de**-woord en met alle meervouden. Het volgt de regels voor de bijvoeglijke naamwoorden; zie ook hoofdstuk 9.

¹⁶ Zie hoofdstuk 15 voor constructies met **van** + persoonlijk voornaamwoord om bezit aan te duiden.

¹⁷ **Waar** + voorzetsel vervangt de combinatie van voorzetsel + **wat**.

Op wie wacht je?
Waarop wacht je?
Waar wacht je **op**?

De combinatie **waar** + voorzetsel gebruik je soms als één woord aan het begin van een vraag, maar meestal staat **waar** aan het begin van de zin en het voorzetsel aan het eind van de zin.

7. Zelfstandige naamwoorden

a. Geslacht

Het geslacht van zelfstandige naamwoorden wordt aangeduid door de bepaalde lidwoorden **de** (voor mannelijke en vrouwelijke woorden) en **het** (voor onzijdige woorden). In het meervoud krijgen alle zelfstandige naamwoorden **de** als bepaald lidwoord. Of een woord mannelijk of vrouwelijk is, is niet zo belangrijk. Maar of een woord een **de**-woord of een **het**-woord is, is heel belangrijk: dit heeft ook gevolgen voor de vorm van het bijvoeglijk naamwoord, het aanwijzend voornaamwoord, het betrekkelijk voornaamwoord enz., zoals we later zullen zien. Daarom moet je elk zelfstandig naamwoord leren *in combinatie met* het lidwoord. In een goed woordenboek staat of een woord een **de**-woord of een **het**-woord is, of wordt het geslacht van het woord vermeld.

Bij *samenstellingen* (combinaties van zelfstandige naamwoorden, die als één woord worden geschreven) bepaalt het *laatste* zelfstandige naamwoord het geslacht, en daarmee het lidwoord van de hele samenstelling:

het huis + **de** deur = **de** huisdeur
de oefening + het boek = **het** oefeningenboek

b. Meervoud¹⁸

Er zijn drie mogelijke uitgangen voor het meervoud van een zelfstandig naamwoord: **-s/-'s**, **-eren** en **-en**. De allergrootste groep zelfstandige naamwoorden heeft een meervoud op **-en**, een hele kleine groep heeft een meervoud op **-eren**.

• Meervoud op **-s/-'s**

Zelfstandige naamwoorden met twee of meer lettergrepen die eindigen op een *onbeklemtoond* **-el**, **-em**, **-en**, **-er** of **-je**, hebben een meervoud op **-s**:

de tafel de tafels

¹⁸ Bij sommige hoeveelheidswwoorden gebruik je meestal een enkelvoud terwijl je een meervoud verwacht: **3 euro**, **3 kilometer**, **3 jaar** etc. Zie Appendix III.

de bodem	de bodems
de wagen	de wagens
de kamer	de kamers
het meisje	de meisjes

Zelfstandige naamwoorden op **-a**, **-é**, **-i**, **-o**, **-u** of **-y** hebben een meervoud op **-s** of **-s**:

de opa	de opa's
de taxi	de taxi's
de kilo	de kilo's
de accu	de accu's
de baby	de baby's
het café	de cafés

De apostrof wordt gebruikt omdat je anders het woord verkeerd uitspreekt: **opas** zou met een korte **ă** (één klinkerletter in een gesloten lettergreep) worden uitgesproken. De apostrof in **opa's** houdt de eindklinker lang. Dat geldt ook voor **taxi** (eindigt op een lange \bar{i}), **kilo** (op een lange \bar{o}), **accu** (op een lange \bar{u}) and **baby** (op een lange \bar{i} -klank).

Let op: een woord als **café** heeft een accent op de laatste klinker dat aangeeft dat je de klinker als een lange klinker uitspreekt. Daarom is hier geen apostrof nodig voor het meervoud: **cafés**.

• Meervoud op *-eren*

het kind	de kinderen
het ei	de eieren
het blad	de bladeren ¹⁹

• Meervoud op *-en*

de citroen	de citroenen
de kaart	de kaarten
het park	de parken
het boek	de boeken

Let op de spelling in de volgende voorbeelden:

Met een lange klinker:

de minuut	de minuten
de tomaat	de tomaten
de week	de weken

¹⁹ Bij dit woord wordt de korte klinker in het enkelvoud lang in het meervoud.

Met een korte klinker:

de bus	de bussen
de kat	de katten
de bel	de bellen

Met een zelfstandig naamwoord op **-ee** of beklemtoond **-ie**:

het idee	de ideeën ²⁰
de industrie	de industrieën

De **f** aan het eind van een woord verandert *meestal* in **v**, en de **s** in **z**:²¹

de golf	de golven
de brief	de brieven
de reis	de reizen
de kaas	de kazen
het huis	de huizen
de prijs	de prijzen

De **f** en **s** veranderen *niet* bij de volgende woorden:

de fotograaf	de fotografen
de mens	de mensen
de wens	de wensen
de kans	de kansen
de dans	de dansen
het kruis	de kruisen

• Bijzondere gevallen

Korte klinkers worden lang:

de dag	de dagen
het glas	de glazen
de weg	de wegen
het blad	de bladen ²²

Andere klinkerwijzigingen:

het schip	de schepen
de stad	de steden
de koe	de koeien

²⁰ Het trema op de laatste **-e-** geeft aan dat hier een nieuwe lettergreep begint.

²¹ Maar nooit na een korte klinker: **kas - kassen, straf - straffen**.

²² Het woord **blad** heeft twee meervoudsvormen: **bladeren** (van een boom) en **bladen** (tijdschriften).

c. Verkleinwoorden²³

Een verkleinwoord maak je door **-je**, **-tje**, **-pje**, **-etje** of **-kje** aan het zelfstandig naamwoord toe te voegen:

het boek	het boekje
de brief	het briefje
de jas	het jasje
het verhaal	het verhaaltje
de schoen	het schoentje
de vrouw	het vrouwtje
de duw	het duwtje
het ei	het eitje
de auto	het autootje
de boom	het boompje
de film	het filmpje
de man	het mannetje
de ring	het ringetje
de bal	het balletje
de weg	het weggetje
de koning	het koninkje

Alle verkleinwoorden zijn **het**-woorden en alle verkleinwoorden hebben een meervoud op **-s**.

8. Lidwoorden²⁴

Het Nederlands heeft twee soorten lidwoorden: bepaalde en onbepaalde lidwoorden. De bepaalde lidwoorden zijn **de** en **het**, het onbepaalde lidwoord is **een**.²⁵

²³ De regels voor de verschillende uitgangen zijn ingewikkeld. Daarom geven we alleen een paar voorbeelden.

²⁴ Het Nederlands heeft geen naamvallen (nominativus, genitivus, dativus, accusativus, ablativus) meer, maar er zijn nog een paar resten van dit oude system. Bij de lidwoorden is één van die resten het gebruik van 's in bijwoorden als **'s morgens**, **'s middags**, **'s zomers** etc. Deze 's is een verkorte vorm van **des**, een oude genitiefvorm van het lidwoord. Deze genitief zie je ook in de uitgang **-s** aan het eind van het zelfstandig naamwoord (**de morgen** - **des morgens** - **'s morgens**).

²⁵ Verwar het onbepaalde lidwoord **een** niet met het telwoord **een** (1). Deze woorden worden verschillend uitgesproken: het onbepaalde lidwoord **een** heeft een onbeklemtoonde klinker (zoals de **e** in het Engelse **the**), het telwoord **een** heeft een beklemtoonde klinker (een lange heldere **ē**).

De bepaalde lidwoorden **de** en **het** *specificeren* het zelfstandig naamwoord. **De** gebruik je voor mannelijke en vrouwelijke zelfstandige woorden in het enkelvoud, **het** gebruik je voor onzijdige zelfstandige naamwoorden in het enkelvoud. Voor alle meervouden gebruik je **de**:

de school	de scholen
het huis	de huizen

Het onbepaalde lidwoord **een** maakt het zelfstandig naamwoord *ongespecificeerd*. Je gebruikt het alleen in het enkelvoud en er is maar één vorm voor alle geslachten. Bij het meervoud valt het lidwoord weg:

Daar zit een man.
Daar zitten mannen.

Bij *niet-telbare* zelfstandige naamwoorden (zogenaamde stofnamen) gebruik je het onbepaalde lidwoord nooit.²⁶

Is er nog koffie?
Wil je suiker in je thee?

Ook in de volgende gevallen gebruik je geen lidwoord:

Jan is Nederlander.
Hij is lid van een voetbalclub.
Juan is buitenlander.
Hij is docent Engels.

9. Bijvoeglijke naamwoorden

Er zijn twee manieren om het bijvoeglijk naamwoord te gebruiken: op zichzelf staand en vóór een zelfstandig naamwoord.

• Op zichzelf staand

Als het bijvoeglijk naamwoord *op zichzelf staand* wordt gebruikt, verandert de vorm niet:

De school is groot.
Die scholen zijn groot.
Ik vind die school groot.

Het huis is mooi.
Die huizen zijn mooi.
Ik vind dat huis mooi.

²⁶ Voorbeelden van niet-telbare zelfstandige naamwoorden (stofnamen) zijn: **gas, koffie, olie, zilver, water** etc.

• Vóór een zelfstandig naamwoord

Als het bijvoeglijk naamwoord *vóór een zelfstandig naamwoord* staat, verandert de vorm: in de *meeste* gevallen wordt aan het eind een *-e* toegevoegd. Let erop dat je de spelling aanpast als dat nodig is.

de-woord		het-woord	
enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
de grote school	de grote scholen	het mooie huis	de mooie huizen
een grote school	grote scholen	een mooi huis	mooie huizen

Zoals je ziet wordt in alle gevallen een *-e* toegevoegd, *behalve* als aan de volgende drie voorwaarden wordt voldaan:

1. het zelfstandig naamwoord is een **het**-woord
2. het zelfstandig naamwoord is een enkelvoud
3. het onbepaald lidwoord **een**²⁷ wordt gebruikt, of er wordt geen lidwoord gebruikt.²⁸

Een beperkte groep bijvoeglijke naamwoorden krijgt *nooit* een *-e*.²⁹

- stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden, die meestal al eindigen op **-en**
gouden, katoenen, plastic, aluminium
- verleden deelwoorden die eindigen op **-en**
gebakken, gesloten
- een paar bijvoeglijke naamwoorden die eindigen op **-en**
eigen, open, tevreden, verleden

Voorbeelden:

de gouden ring
het aluminium frame
de gesloten deur
het gebakken brood
mijn eigen huis
de tevreden klant

²⁷ Of het ontkennende **geen** (zie ook hoofdstuk 10 over ontkenning). Vergelijk: een grote stad - geen grote stad / een **groot** huis - geen **groot** huis.

²⁸ Bijvoorbeeld: Prettig weekend!, en in het geval van niet-telbare **het**-woorden: Mmmm, lekker bier!

²⁹ De scherpe lezer heeft al gezien dat wij **het zelfstandig naamwoord, het persoonlijk voornaamwoord, het voltooid deelwoord** etc. gebruiken. Ook dit soort woorden vormt een uitzondering, die we hier niet verder bespreken.

Comparatief (vergroten trap) en superlatief (overtreffende trap)

• Het vormen van de comparatief en superlatief

Een *comparatief* maak je door **-er** achter het bijvoeglijk naamwoord te zetten; bijvoeglijke naamwoorden op **-r** krijgen **-der**. Om een *superlatief* te maken voeg je **-st(e)** toe:

bijv. naamw.	comparatief	superlatief
mooi	mooier	mooist(e)
groot	groter	grootst(e)
klein	kleiner	kleinst(e)
duur	duurder	duurst(e)

• Op zichzelf staand

Net als bij bijvoeglijke naamwoorden krijgen de comparatief en de superlatief die *op zichzelf staand* worden gebruikt, geen extra **-e**:

De school is groot.
Deze school is groter.
Deze school is het grootst.³⁰

Het huis is mooi.
Dit huis is mooier.
Dit huis is het mooiste.

• Vóór een zelfstandig naamwoord

Als een *comparatief* vóór een zelfstandig naamwoord staat, moeten de regels voor het bijvoeglijk naamwoord worden gevolgd (+/- **-e**):

de-woord		het-woord	
enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
de grotere school	de grotere scholen	het mooiere huis	de mooiere huizen
een grotere school	grotere scholen een	mooier huis	mooiere huizen

³⁰ In spreektaal wordt vaak een **-e** toegevoegd.

Als een *superlatief* vóór een zelfstandig naamwoord staat, voeg je *altijd* een **-e** toe:

de-woord		het-woord	
enkelvoud	meervoud	enkelvoud	meervoud
de grootste school	de grootste scholen	het mooiste huis	de mooiste huizen

• Constructies voor vergelijkingen

Het *voegwoord* voor het maken van een vergelijking is **dan**:

Deze school is groter **dan** die school.
Dit huis is mooier **dan** dat huis.

De volgende constructie kun je ook gebruiken bij een vergelijking:

Deze school is **tweemaal zo** groot **als** die school.
Dit huis is **tien keer zo** mooi **als** dat huis.

Als er *geen verschil* is, gebruik je de constructies **even ... als**, **net zo ... als** of **even ...**:

Deze school is **even** groot **als** die school.
Deze scholen zijn **even** groot.

Dit huis is **net zo** mooi **als** dat huis.
Deze huizen zijn **even** mooi.

• Onregelmatige vormen

Er zijn een paar onregelmatige comparatieven en superlatieven. Ze worden gebruikt als bijvoeglijk naamwoord of als bijwoord.

bijv. naamwoord/bijwoord	comparatief	superlatief	geen verschil
goed	beter	het best(e)	even goed als
veel	meer	het meest(e)	even veel als
weinig	minder	het minst(e)	even weinig als
graag ³¹	liever	het liefst(e)	even graag als

³¹ Alleen gebruikt als bijwoord. Voorbeeld: Ik drink graag thee, maar Jan drinkt liever/het liefst koffie.

10. Ontkenning

Het Nederlands gebruikt twee woorden voor de ontkenning: **geen** en **niet**. Omdat **geen** maar in een paar specifieke gevallen wordt gebruikt, beginnen we met **geen**.

a. *Geen*

Geen staat *vóór een zelfstandig naamwoord* en wordt gebruikt in een ontkennende zin als het lidwoord in het niet-ontkennende equivalent van de zin onbepaald (**een**) is, of als er helemaal geen lidwoord is. Het zelfstandig naamwoord is altijd *ongespecificeerd*.³²

Een zelfstandig naamwoord is *ongespecificeerd* in de volgende gevallen:

- Als het onbepaalde lidwoord **een** ervoor staat:

Heb jij **een euro** voor mij?
Nee, ik heb **geen euro** voor je.

- Als er *geen* lidwoord is en het zelfstandig naamwoord meervoud is:

Hij geeft haar **bloemen**.
Hij geeft haar **geen bloemen**.

- Als er *geen* lidwoord is en het zelfstandig naamwoord niet-telbaar is (stofnaam).³³

Wil je **suiker** in je koffie?
Nee, ik wil **geen suiker**.

Als **moeten** is gecombineerd met een *ongespecificeerd* zelfstandig naamwoord, is het ontkennende equivalent **hoeven + geen + zelfstandig naamwoord + te + infinitief**:

Moet je **huiswerk** maken?
Ik **hoef geen huiswerk te maken**.

b. *Niet*

Er zijn zeven regels voor het plaatsen van **niet**. Als er meer dan één regel van toepassing is, is elke volgende regel sterker dan de vorige.

Niet wordt geplaatst:

1. na de persoonsvorm
2. na de woorden **er**, **hier** en **daar**

³² Zie ook hoofdstuk 8 over lidwoorden en hun (niet-)specificerende effect op zelfstandige naamwoorden.

³³ Voorbeelden van niet-telbare zelfstandige naamwoorden (stofnamen) zijn: **gas**, **koffie**, **olie**, **zilver**, **water** etc.

3. na een tijdsbepaling
4. na een *gespecificeerd* object³⁴
5. vóór een bijvoeglijk naamwoord
6. vóór een voorzetsel³⁵
7. vóór een bijwoord.³⁶

Een paar voorbeelden voor elke regel:

1. **Rook** jij?
Nee, ik **rook niet**.

Studeren jullie?
Nee, wij **studeren niet**.
2. Woon jij **hier**?
Nee, ik woon **hier niet**.

Je woont in Leiden.
Werk je **er** ook?
Nee, ik werk **er niet**.
3. Komen jullie **morgen**?
Nee, wij komen **morgen niet**.

Ga je **vanavond** weg?
Nee, ik ga **vanavond niet** weg.
4. Ken jij **Jan Janssen**?
Nee, ik ken **Jan Janssen niet**.

Geef je hem **dat boek**?
Nee, ik geef hem **dat boek niet**.
5. Is jouw jas **groen**?
Nee, mijn jas is **niet groen**.

Ben je **moe**?
Nee, ik ben **niet moe**.
6. Ga je **naar Amsterdam**?
Nee, ik ga **niet naar Amsterdam**.

Gaan we **bij Jan** eten?
Nee, we gaan **niet bij Jan** eten.

³⁴ Een object kan worden gespecificeerd door het bepaalde lidwoord **de/het**, het aanwijzend voornaamwoord en het bezittelijk voornaamwoord. Eigennamen (**Jan** etc.) zijn ook gespecificeerd.

³⁵ Zie Appendix V over voorzetsels.

³⁶ Zie Appendix VI over bijwoorden.

7. Werken jullie **hard**?
Nee, wij werken **niet hard**.

Kijk je **graag** naar de tv?
Nee, ik kijk **niet graag** naar de tv.³⁷

Als **moeten** is gecombineerd met een *gespecificeerd* zelfstandig naamwoord, is het ontkennende equivalent **hoeven** + zelfstandig naamwoord + **niet** + **te** + infinitief:

Moet jij **dit boek** ook kopen?
Nee, ik **hoef dit boek niet te kopen**.

11. Voornaamwoorden (2): aanwijzende voornaamwoorden

Het Nederlands heeft vier aanwijzende voornaamwoorden: **deze/dit** en **die/dat**. Als de afstand tussen de spreker en de zaak of persoon waarover hij spreekt, klein is (dichtbij), gebruik je **deze/dit**. Als de afstand groter is (verder weg), gebruik je **die/dat**. Als het aanwijzend voornaamwoord *vóór* het zelfstandig naamwoord wordt gebruikt, moet je weten of het zelfstandig naamwoord een **de**-woord of een **het**-woord is.

	dichtbij		verder weg	
	de-woord	het-woord	de-woord	het-woord
enkelvoud	deze	dit	die	dat
meervoud	deze	deze	die	die

Voorbeelden:

enkelvoud	deze deur	dit huis	die deur	dat huis
meervoud	deze deuren	deze huizen	die deuren	die huizen

Het aanwijzend voornaamwoord kun je ook op zichzelf staand gebruiken om te verwijzen naar een persoon of zaak die al eerder genoemd is. Zie Appendix VII.

³⁷ Volgens regel 6 moet **niet** worden geplaatst *vóór* een voorzetsel, maar regel 7 (*vóór* een bijwoord) is sterker.

12. *Er*

Het woord **er** wordt op verschillende manieren gebruikt. De belangrijkste zijn:

- a. **er** als de afgezwakte vorm van **daar** of **hier**
- b. **er** + *ongespecificeerd* subject
- c. **er** (**daar**) + voorzetsel
- c. **er** + telwoord.³⁸

a. *Er* als de afgezwakte vorm van *daar* of *hier*

De eerste manier om **er** te gebruiken, is als verwijzing naar een locatie. Als je **er** gebruikt in plaats van **daar** of **hier**, is de locatie minder belangrijk. **Er** komt na de persoonsvorm, maar als de persoonsvorm wordt gevolgd door een persoonlijk voornaamwoord, komt **er** na het persoonlijk voornaamwoord.

Daar en **hier** gebruik je als de locatie wel belangrijk is. Door **daar** of **hier** op de eerste plaats in de zin te zetten, geef je extra nadruk. Let op de woordvolgorde in de voorbeelden.

Een paar voorbeelden om het verschil te laten zien tussen **daar** (**hier**) en **er**:

Woon je in Leiden?

Ik woon al tien jaar in Leiden.

Ik woon **er** al tien jaar.³⁹

Daar woon ik al tien jaar.

Heb je Peter in de tuin gezien?

Ja, ik heb hem in de tuin gezien.

Ik heb hem **er** gezien.⁴⁰

Daar heb ik hem gezien.

b. *Er* + ongespecificeerd subject

Als het *subject* van de zin *ongespecificeerd* is, begint de zin met **er** als een soort voorlopig subject, dat het eigenlijke subject aankondigt. Dit eigenlijke subject is vetgedrukt in de volgende voorbeelden. Het werkwoord staat, zoals gebruikelijk, op de tweede plaats.

Een subject is *ongespecificeerd* in de volgende gevallen:

- Als vóór het zelfstandig naamwoord het onbepaalde lidwoord **een** staat

Er loopt **een kind** in het park.

Er ligt **een boek** op tafel.

³⁸ Het gebruik van **er** als subject in een passieve zin bespreken we in hoofdstuk 22.

³⁹ **er** = in Leiden. Let op: **er** komt na de persoonsvorm.

⁴⁰ **er** = in de stad. Let op: **er** komt na het persoonlijk voornaamwoord **hem**.

- Als er *geen* lidwoord is en het zelfstandig naamwoord een meervoud is

Er spelen **kinderen** in het park.

Er liggen **boeken** op tafel.

- Als er *geen* lidwoord is en het zelfstandig naamwoord *niet-telbaar* (stofnaam) is⁴¹

Er staat **koffie** op tafel.

Er zit **suiker** in deze pot.

- Als vóór het zelfstandig naamwoord **geen** staat

Er is **geen thee** meer.

Er zijn **geen studenten** in dit lokaal.

- Als vóór het zelfstandig naamwoord een *bepaald telwoord* staat

Er zitten **tien studenten** in deze klas.

Er lopen **vijf kinderen** buiten.

- Als vóór het zelfstandig naamwoord een *onbepaald telwoord* staat, zoals **veel**, **genoeg**, **weinig**

Er is **veel vraag** naar dit boek.

Er is **weinig verkeer** vandaag.

Er zijn **veel kinderen** in het park.

- Als het subject een *onbepaald voornaamwoord* bevat zoals **iets**, **niets**, **iemand**, **niemand**

Er ligt **iets lekkers** op tafel.

Er gebeurt **helemaal niets**.

Er is **niemand** aanwezig.

c. *Er (daar)* + voorzetsel

Een zelfstandig naamwoord of een zelfstandignaamwoordsgroep kan worden gecombineerd met een *voorzetsel* tot een voorzetselgroep:

Ik houd **van Franse films**.

Als je verwijst naar de voorzetselgroep **van Franse films**, gebruik je **er** + voorzetsel. **Er** vervangt dan het zelfstandig naamwoord of de zelfstandignaamwoordsgroep. Dit **er** + voorzetsel kan alleen naar zaken verwijzen en nooit naar personen:⁴²

⁴¹ Voorbeelden van niet-telbare zelfstandige naamwoorden (stofnamen) zijn: **gas**, **koffie**, **olie**, **zilver**, **water** etc.

⁴² Voor personen wordt het persoonlijk voornaamwoord gebruikt: Ik houd van mijn kinderen - Ik houd van hen/ze.

Ik houd **ervan**.⁴³

De combinatie **er (daar)** + voorzetsel kan als één woord in de zin worden gebruikt, maar vaak wordt het voorzetsel gescheiden van **er**. Het voorzetsel staat dan aan het eind van de zin, maar altijd vóór het/de laatste werkwoord(en):

Ik houd **er** veel **van**.

Ik heb **er** altijd veel **van** gehouden.

Ook hier kan **er** worden vervangen door **daar**, dat dan aan het begin van de zin staat voor meer nadruk:

Daarvan heb ik altijd veel gehouden.

Daar heb ik altijd veel **van** gehouden.

Let op: het voorzetsel **met** *verandert* in **mee** als het met **er** of **daar** wordt gecombineerd:

Ik begin **met mijn studie**.

Ik begin **ermee**.

Ik begin **er** volgend jaar **mee**.

Ik kan **er** volgend jaar **mee** beginnen.

Daarmee begin ik volgend jaar.

Daar begin ik volgend jaar **mee**.

Andere voorzetsels die *veranderen* in combinatie met **er**:

- **er** + **naar** -> **ernaartoe** / **erheen** (meestal met het werkwoord **gaan** + reisdoel)
- **er** + **uit** -> **ervandaan** (meestal met het werkwoord **komen** + plaats van herkomst of vertrek):

Ik ga **naar Frankrijk**.

Ik ga **er** morgen **naartoe**.⁴⁴

Ik kom **er** net **vandaan**.⁴⁵

Daar kom ik net **vandaan**.

d. *Er* + bepaald/onbepaald telwoord

Er kun je gebruiken *in plaats van* een zelfstandig naamwoord als dit zelfstandige naamwoord wordt gecombineerd met een bepaald of onbepaald telwoord. Let op de plaats van **er**:

Hoeveel kinderen heb je?

Ik heb **drie kinderen**.

Ik heb **er drie**.

⁴³ **ervan** = van Franse films

⁴⁴ **er** (...) **naartoe** = naar Frankrijk

⁴⁵ **er** (...) **vandaan** = uit Frankrijk

Heb jij veel cd's?
Ja, ik heb **veel cd's**.
Ja, ik heb **er veel**.

Hebt u een auto?
Nee, ik heb **geen auto**.
Nee, ik heb **er geen**.

13. Werkwoorden (3): gebiedende wijs

Als je iemand wilt bevelen of aanmoedigen om iets te doen, gebruik je de gebiedende wijs. Meestal wordt de stam van het werkwoord gebruikt. Dit is een *informele* gebiedende wijs. Je kunt ook als gebiedende wijs de persoonsvorm van het werkwoord gebruiken, gevolgd door **u** (formeel) of **jij** (informeel):

Houd je mond!
Schie op!
Kom hier!

Komt u toch⁴⁶ hier!
Blijft u toch hier!
Gaat u maar zitten.

Kom jij eens hier!
Blijf jij even hier!

Op borden zie je soms een infinitief als onpersoonlijk bevel:

Niet roken
Hier bellen

14. Werkwoorden (4): werkwoorden van positie

Om de fysieke positie van een voorwerp of persoon aan te duiden, wordt het neutrale werkwoord **zijn** vaak vervangen door een werkwoord van positie. Er zijn vier mogelijke werkwoorden om **zijn** te vervangen: **staan**, **liggen**, **zitten** and **hangen**.

⁴⁶ Woorden als **eens**, **maar**, **even** en **toch** gebruik je om de gebiedende wijs wat vriendelijker te laten klinken.

Voor een voorwerp dat rechtop staat maar (met een beetje hulp) kan omvallen, gebruik je **staan**:

Het glas **staat** op tafel.
De klok **staat** op de kast.
De boom **staat** voor het huis.
Er **staan** boeken op de plank.

Voor een voorwerp dat ergens op ligt en niet kan omvallen, gebruik je **liggen**:

Het boek **ligt** op tafel.
Het kind **ligt** in bed.
Er **ligt** een krant op de grond.
De sleutels **liggen** op de plank.

Voor een voorwerp in een kleine ruimte gebruik je **zitten**:

Het geld **zit** in mijn zak.
Er **zit** geen suiker in de pot.
Mijn paspoort **zit** in jouw tas.
De sleutels **zitten** in mijn zak.

Voor een voorwerp dat ergens (aan) hangt, gebruik je **hangen**:

Er **hangt** een schilderij aan de muur.
In de badkamer **hangt** een spiegel.
De sleutels **hangen** aan het haakje.

De werkwoorden **staan**, **liggen**, **zitten** en **hangen** horen ook tot de vijf werkwoorden die worden gebruikt in combinatie met **te** + infinitief om twee dingen uit te drukken die tegelijk gebeuren. Zie hoofdstuk 20 (c).

15. Voornaamwoorden (3): bezittelijke, wederkerende en wederkerige voornaamwoorden

Voor een compleet overzicht geven we in het schema hieronder ook de persoonlijke voornaamwoorden weer.

persoonlijk vnw. subjectsvorm	persoonlijk vnw. niet-subjectsvorm	bezittelijk voornaamwoord	wederkerend voornaamwoord
ik	me/mij	mijn	me
je/jij	je/jou	je/jouw ⁴⁷	je
u	u	uw	u/zich ⁴⁸

⁴⁷ Het bezittelijk voornaamwoord **je** correspondeert met het persoonlijk voornaamwoord **je** (zonder nadruk); **jouw** correspondeert met de persoonlijke voornaamwoorden **jij** en **jou** (met nadruk).

hij	hem	zijn	zich
ze/zij	haar	haar	zich
het	het	zijn	zich
we/wij	ons	ons/onze ⁴⁹	ons
jullie	jullie	jullie	je
ze/zij	ze/hen/hun	hun ⁵⁰	zich

Het *bezittelijk voornaamwoord* wordt vóór het zelfstandig naamwoord geplaatst. Er zijn ook andere manieren om bezit aan te duiden, bijvoorbeeld door het voorzetsel **van** + de niet-subjectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord, dat dan nadruk krijgt:

Dit is mijn boek.
Dit boek is **van mij**.

Dit zijn onze boeken..
Deze boeken zijn **van ons**.

Wederkerende voornaamwoorden worden vaak gebruikt in combinatie met werkwoorden. Voorbeelden van wederkerende werkwoorden zijn: zich wassen, zich scheren, zich schamen, zich vergissen, zich bukken, zich voelen etc.:

Ik was **me** in de rivier.
Nee, jij vergist **je**.
Hij scheert **zich** elke dag.
Wij voelen **ons** heerlijk!

Wederkerende voornaamwoorden worden ook gebruikt na een voorzetsel in een uitdrukking als **bij zich hebben**:

Ik heb geld **bij me**.
Jij hebt geld **bij je**.
Hij heeft geld **bij zich**.
Wij hebben geld **bij ons**.
Jullie hebben geld **bij je**.
Zij hebben geld **bij zich**.

Het *wederkerig voornaamwoord* voor de eerste, tweede en derde persoon meervoud is **elkaar**:

Wij begroeten **elkaar**.
Jullie lijken op **elkaar**.
Zij houden van **elkaar**.

⁴⁸ De vorm **zich** hoort bij de derde persoon enkelvoud en meervoud, maar wordt gewoonlijk ook gebruikt voor het formele **u**. Vergelijk **u hebt/u heeft** in hoofdstuk 5.

⁴⁹ Voor een enkelvoud **het**-woord gebruik je **ons**, voor een **de**-woord en alle meervouden **onze**.

⁵⁰ Het persoonlijk voornaamwoord **hun** wordt alleen gebruikt als meewerkend voorwerp Zie hoofdstuk 3.

16. Werkwoorden (5): regelmatige onvoltooid verleden tijd

De verleden tijd in het Nederlands wordt vooral gebruikt om een verhaal te vertellen, of om een reeks gebeurtenissen in het verleden of een gewoonte in het verleden te beschrijven:

Er **was** eens een prins ... en ze **leefden** nog lang en gelukkig.

Ik **was** in de stad, ik **liep** over het plein en toen **gleed** ik uit over een bananenschil.

Vroeger **dronk** ik elke dag melk. Dat **vond** ik lekker.

Om de verleden tijd van regelmatige werkwoorden te maken volg je simpelweg de regels. Net als bij de tegenwoordige tijd begin je met de infinitief en dan verwijder je de uitgang **-en** (stap 1 en 2).

De *nieuwe* stap 3 is essentieel: controleer de laatste letter van het werkwoord zonder de uitgang **-en**. Kies dan óf **-te(n)** óf **-de(n)** als de uitgang voor de verleden tijd, afhankelijk van de laatste letter van het werkwoord zonder **-en**:

-te(n) als de laatste letter is een **-ch**, **-f**, **-k**, **-p**, **-s** of **-t** (ezelsbruggetje: de *medeklinkers* van **soft ketchup**)

-de(n) in alle andere gevallen, klinkers inbegrepen.

Pas de spelling aan (stap 4) en voeg dan de uitgang voor de verleden tijd toe (stap 5). Er is maar één vorm voor het enkelvoud (**-te/-de**) en één voor het meervoud (**-ten/-den**).

Neem nu de volgende stappen:

1. Begin met de infinitief.
2. Verwijder de uitgang **-en**.
3. Controleer de laatste letter van het overgebleven werkwoord, pas de **soft ketchup**-regel toe (zie hierboven) en kies voor **-te(n)** of **-de(n)**.
4. Pas de spelling aan als dat nodig is:
 - a. als de klinker in wat er van het werkwoord over is, *lang moet zijn*, verdubbel dan de klinkerletter als deze wordt gevolgd door een medeklinker
 - b. als wat er van het werkwoord over is, op twee dezelfde medeklinkers eindigt, verwijder dan één medeklinker
 - c. vervang **z** aan het eind door **s**
 - d. vervang **v** aan het eind door **f**Het resultaat is de *stam van het werkwoord*.
5. Vervoeg nu als volgt:

ik	: stam + -te/-de
je/jij, u	: stam + -te/-de
hij, ze/zij, het	: stam + -te/-de
we/wij	: stam + -ten/-den
jullie	: stam + -ten/-den
ze/zij	: stam + -ten/-den

Als voorbeeld gebruiken we de volgende werkwoorden: **maken**, **maaien**, **lachen**, **vissen** en **straffen**.

De eerste 4 stappen:

1.	maken	maaien	lachen	vissen	straffen
2.	mak-	maai-	lach-	viss-	straff-
3.	-k	-i	-ch	-s	-f
4.	maak	maai	lach	vis	straf

Stap 5:

ik	maakte	maaide	lachte	viste	strafte
je/jij, u	maakte	maaide	lachte	viste	strafte
hij, ze/zij, het	maakte	maaide	lachte	viste	strafte
we/wij	maak ten	maai den	lach ten	vist en	straf ten
jullie	maak ten	maai den	lach ten	vist en	straf ten
ze/zij	maak ten	maai den	lach ten	vist en	straf ten

Zelfs als het werkwoord zonder de uitgang **-en** op een **d** of **t** eindigt, moeten de regels worden gevolgd. Vergelijk de werkwoorden **planten** en **leiden**:

1.	planten	leiden
2.	plant-	leid-
3.	-t	-d
4.	plant	leid

Stap 5:

ik	plant te	leid de
je/jij, u	plant te	leid de
hij, ze/zij, het	plant te	leid de
we/wij	plant ten	leid den
jullie	plant ten	leid den
ze/zij	plant ten	leid den

Deze dubbele medeklinkers worden uitgesproken als één medeklinker, dus bij de meervoudsvormen kun je geen verschil *horen* tussen de tegenwoordige tijd (wij planten, wij leiden) en de verleden tijd (wij plantten, wij leidden).

Om te laten zien hoe belangrijk het is om éérst stap 3 te nemen (dus vóór het aanpassen van de spelling), kijken we naar de werkwoorden **verhuizen** en **beloven**:

1.	verhuizen	beloven
2.	verhuiz-	belov-
3.	-z	-v
4.	verhuis	beloof

Stap 5:

ik	verhuisde	beloofde
je/jij, u	verhuisde	beloofde
hij, ze/zij, het	verhuisde	beloofde
we/wij	verhuisden	beloofden
jullie	verhuisden	beloofden
ze/zij	verhuisden	beloofden

Als je de spelling te snel had aangepast, had je * **ik verhuiste** en * **ik beloofte** gemaakt in plaats van **ik verhuisde** en **ik beloofde**.

17. Werkwoorden (6): regelmatige voltooid verleden tijd

De voltooid verleden tijd gebruik je om (het belang van) een bepaalde activiteit of situatie in het verleden te benadrukken. In het Nederlands gebruik je de voltooid verleden tijd veel vaker dan de onvoltooid verleden tijd.

De voltooide tijd bestaat uit een *hulpwerkwoord* en een *verleden deelwoord*. Het hulpwerkwoord voor de voltooide tijd is óf **hebben** óf **zijn**. Als het hulpwerkwoord in de tegenwoordige tijd wordt gebruikt, krijg je de *voltooid tegenwoordige tijd*; als het in de verleden tijd wordt gebruikt, krijg je de *voltooid verleden tijd*.

We beginnen met het maken van het *voltooid deelwoord* van regelmatige werkwoorden.

a. Voltooid deelwoord

Het voltooid deelwoord van regelmatige werkwoorden bestaat uit de stam van het werkwoord, voorafgegaan door het prefix **ge-** en gevolgd door de uitgang **-t** of **-d**.

Net als bij de verleden tijd gebruiken we de **soft ketchup**-regel: voeg als uitgang van het voltooid deelwoord een **-t** toe als het werkwoord zonder de uitgang **-en** één van de medeklinkers van 'soft ketchup' als laatste letter heeft; voeg een **-d** toe in alle andere gevallen.

Neem nu de volgende stappen:

1. Begin met de infinitief.
2. Verwijder de uitgang **-en**.
3. Controleer de laatste letter van het overgebleven werkwoord, pas de **soft ketchup**-regel toe (zie hierboven) en kies voor **-t** of **-d**.
4. Pas de spelling aan als dat nodig is:
 - a. als de klinker in wat er van het werkwoord over is, *lang moet zijn*, verdubbel dan de klinkerletter als deze wordt gevolgd door een medeklinker

- b. als wat er van het werkwoord over is, op twee dezelfde medeklinkers eindigt, verwijder dan één medeklinker
- c. vervang **z** aan het eind door **s**
- d. vervang **v** aan het eind door **f**

Het resultaat is de *stam van het werkwoord*.

5. Voeg het prefix **ge-** aan het begin toe en **-t/-d** aan het eind van de stam.

Let op: als het werkwoord begint met een *onbeklemtoond* prefix (**be-**, **ge-**, **her-**, **er-**, **ont-** of **ver-**), dan wordt **ge-** *niet* toegevoegd.

Als voorbeeld gebruiken we de volgende werkwoorden: **werken**, **planten**, **leiden**, **verhuizen** en **beloven**:

1.	werken	planten	leiden	verhuizen	beloven
2.	werk-	plant-	leid-	verhuiz-	belov-
3.	-k	-t	-d	-z	-v
4.	werk	plant	leid	verhuis	beloof
5.	gewerkt	geplant	geleid	verhuisd	beloofd

Het verleden deelwoord **geplant** krijgt geen extra **-t** omdat de stam al op een **-t** eindigt. Het verleden deelwoord **geleid** krijgt geen extra **-d** omdat de stam al op een **-d** eindigt. Het verleden deelwoord **verhuisd** begint met een onbeklemtoond prefix; daarom wordt **ge-** niet toegevoegd. Dat geldt ook voor **beloofd**.

b. De hulpwerkwoorden *hebben* en *zijn*

Wanneer gebruik je **hebben** en wanneer gebruik je **zijn** om de voltooide tijd te maken? In de meeste gevallen gebruik je **hebben**.

Zijn gebruik je met de volgende werkwoorden:

- met **komen**, **gaan**, **zijn**, **blijven**, **worden** en **gebeuren**

Ik **ben** gisteren al **gekomen**.
 Ik **ben** naar Amsterdam **gegaan**.
 Ik **ben** er maar een week **geweest**.
 Ik **ben** er niet lang **gebleven**.
 Ik **ben** ziek **geworden**.
 Dat **is** al eerder **gebeurd**.

- met werkwoorden die een *verandering van situatie* uitdrukken: **veranderen**, **geboren worden**, **sterven**, **stoppen** etc.

Jij **bent** erg **veranderd**.
 Hij **is** in 1996 **geboren**.
 Zij **is** in 2003 **gestorven**.
 Hij **is** met roken **gestopt**.

- met werkwoorden die een *beweging* uitdrukken: **fietsen, lopen** etc.

Bij deze werkwoorden kun je óf **zijn** óf **hebben** als hulpwerkwoord gebruiken:

- **zijn** als er een richting of bestemming is aangegeven

- **hebben** als er *geen* richting of bestemming is aangegeven.

Vergelijk:

Ik **ben** naar *Leiden* gefietst.

Ik **heb** drie uur gefietst.

Ik **ben** naar *huis* gelopen.

Ik **heb** in de tuin gelopen.

Hierboven hebben we alleen voorbeelden van de *voltooid tegenwoordige tijd* gegeven. Als we de laatste voorbeelden in de *voltooid verleden tijd* zetten, krijg je:

Ik **was** naar Leiden gefietst.

Ik **had** drie uur gefietst.

Ik **was** naar huis gelopen.

Ik **had** in de tuin gelopen.

Let op: in een normale *hoofdzin* staat het hulpwerkwoord (= de persoonsvorm) op de *tweede* plaats; het verleden deelwoord staat op de *laatste* plaats in de zin.⁵¹

18. Werkwoorden (7): onregelmatige onvoltooid en voltooid verleden tijd

a. Onvoltooid verleden tijd

Veel werkwoorden die in de tegenwoordige tijd regelmatig zijn, zijn in de onvoltooid en voltooid verleden tijd onregelmatig. Je moet ze uit je hoofd leren, dat is de enige manier. Bij de meeste onregelmatige werkwoorden verandert de klinker:

spreken	sprak, spraken	heeft gesproken
zitten	zat, zaten	heeft gezeten

Er is één vorm voor het enkelvoud en één voor het meervoud. Voor het meervoud voeg je meestal **-en** toe aan de enkelvoudsvorm. Vergeet niet de spelling aan te passen (als dat nodig is) als je **-en** toevoegt:

⁵¹ Zie ook hoofdstuk 19 over woordvolgorde.

schrijven	ik/jij/etc. schreef	wij/jullie/zij schreven
zingen	ik/jij/etc. zong	wij/jullie/zij zongen

Zie Appendix I voor een lijst van onregelmatige werkwoorden. De werkwoorden in deze lijst zijn onderverdeeld in groepen met dezelfde kenmerken, meestal klinkerwijzigingen. Hopelijk helpt dit je om ze te onthouden. De alfabetische lijst kan ook handig zijn. Als het basiswerkwoord (bijvoorbeeld **nemen**) onregelmatig is, zijn de combinaties van dit werkwoord met een beklemtoonde prefix ook onregelmatig (bijvoorbeeld **afnemen**, **innemen**, **opnemen**, **overnemen** etc.).

Hieronder staat de verleden tijd van **hebben**, **zijn** en **worden**, en van alle modale werkwoorden: **kunnen**, **moeten**, **mogen**, **zullen** en **willen**:

	hebben	zijn	worden	kunnen
ik	had	was	werd	kon
je/jij, u	had	was	werd	kon
hij, ze/zij, het	had	was	werd	kon
we/wij	hadden	waren	werden	konden
jullie	hadden	waren	werden	konden
ze/zij	hadden	waren	werden	konden
	moeten	mogen	zullen	willen
ik	moest	mocht	zou	wilde/wou ⁵²
je/jij, u	moest	mocht	zou	wilde/wou
hij, ze/zij, het	moest	mocht	zou	wilde/wou
we/wij	moesten	mochten	zouden	wilden/wouden
jullie	moesten	mochten	zouden	wilden/wouden
ze/zij	moesten	mochten	zouden	wilden/wouden

b. Voltooid verleden tijd

In Appendix I vind je ook de vormen van de voltooid verleden tijd van veelgebruikte onregelmatige werkwoorden. Het hulpwerkwoord (**hebben** of **zijn**) staat erbij. De vorm van het onregelmatige voltooid deelwoord is meestal **ge-** + stam (met of zonder klinkerverandering) + **-en**:

slapen	sliep, sliepen	heeft geslapen
vallen	viel, vielen	is gevallen

⁵² De voorkeursvorm **wilde/wilden** is regelmatig. In de spreektaal wordt **wou/wouden** vaak gebruikt.

19. Woordvolgorde (2): langere hoofdzinnen

We hebben al gezien dat de standaard woordvolgorde in een normale hoofdzin is: subject-persoonsvorm-de rest.⁵³ Nu concentreren we ons op langere hoofdzinnen. Bij de niet-werkwoordsdelen bekijken we de plaats van het wederkerend voornaamwoord, het lijdend en meewerkend voorwerp, en bepalingen van tijd, middel en plaats of richting. Bij de groep van andere werkwoordsdelen gaan we in op de positie van de infinitief en het verleden deelwoord.⁵⁴

Woordvolgorde binnen de groep van niet-werkwoordsdelen

Het *wederkerend voornaamwoord* komt direct na de combinatie van subject + persoonsvorm (of persoonsvorm + subject in het geval van inversie):

Ik herinner **me** die man.
Gisteren herinnerde ik **me** hem.

Het *lijdend voorwerp* komt na het meewerkend voorwerp *tenzij* het lijdend voorwerp een persoonlijk voornaamwoord is:

Zij geeft haar vriend **Lof der zotheid van Erasmus**.
Zij geeft hem **Lof der zotheid van Erasmus**.
Zij heeft **het** haar vriend.
Zij geeft **het** hem.

Een *bepaald lijdend voorwerp* komt na de persoonsvorm of staat in het midden van de zin, terwijl een *onbepaald lijdend voorwerp* meer naar het eind van de zin staat:

Ik heb **de tweeling** gisteren nog gezien.
Ik heb gisteren **de tweeling** nog gezien.
Ik heb gisteren in dit restaurant **een tweeling** gezien.

Er is een sterke neiging om *bepalingen van tijd* vóór *bepalingen van middel* vóór *bepalingen van plaats* of *richting* te zetten:

Ik ga *op zaterdag* **naar de markt**.
Ik ga *morgen* met de trein **naar Amsterdam**.

Woordvolgorde binnen de groep van andere werkwoordsdelen dan de persoonsvorm

Het *verleden deelwoord* komt op de laatste plaats:

Ik heb gisteren zelf **gekookt**.

⁵³ Zie hoofdstuk 2.

⁵⁴ Zie hoofdstuk 27 voor de plaats van het prefix van scheidbare werkwoorden. Zie het volgende hoofdstuk voor de plaats van de constructie **om (...) te** + infinitief.

De *infinitief* komt op de laatste plaats. Als er meer dan één infinitief is, komt het *hoofdwerkwoord* op de laatste plaats:

Hij blijft vanavond bij ons **eten**.
Hij wil vanavond bij ons blijven **eten**.
Hij zou vanavond bij ons willen blijven **eten**.

Hoewel het prettig is om een paar basisregels te hebben, is de woordvolgorde in Nederlandse zinnen vrij flexibel. Als je wat langer Nederlands leert, zul je steeds meer extra regels en uitzonderingen ontdekken.

20. Werkwoorden (8): infinitieven met en zonder *te*

a. Infinitieven zonder *te*

We hebben al gezien dat de *modale werkwoorden* **kunnen**, **moeten**, **mogen**, **willen** en **zullen** worden gecombineerd met een infinitief *zonder te*:

Ik kan/moet/mag/wil/zal morgen komen.

Er zijn nog een paar *andere werkwoorden* die ook worden gecombineerd met een infinitief *zonder te*: **gaan**, **komen**, **blijven**, **horen**, **zien**, **voelen** en **laten**:

Ik **ga** vanavond hard **studeren**.
Hij **komt** morgen bij ons **eten**.
Wij **blijven** vanavond niet **slapen**.
Wij **horen** de baby **huilen**.
Ik **zie** mijn neef Jan daar **lopen**.
Ik **voel** de mug **bijten**.
Zij **laat** anderen voor zich **werken**.

b. Infinitieven met *te*

Alle andere werkwoorden die kunnen worden gecombineerd met een infinitief, worden gecombineerd met een infinitief *met te*. Een paar voorbeelden:

beginnen te
beloven te
blijken te
durven te
hoeven te (+ **geen** of **niet**)
lijken te
proberen te
schijnen te
vergeten te

weigeren te

Het **begint te** regenen.

Het kind **belooft** het nooit meer **te** doen.

Hij **blijkt** toch **te** komen.

Ik **durf** niet **te** zwemmen.

Ik **probeer** toch naar Amsterdam **te** komen.

Hij **vergeet** een kaartje **te** kopen.

Een speciaal geval in deze groep is het werkwoord **hoeven**, dat – gecombineerd met een ontkenning (**geen/niet**)⁵⁵ – het ontkennende equivalent van **moeten** vormt. Als het wordt gecombineerd met een infinitief, moet **te** worden toegevoegd:

Ik **moet** huiswerk maken.

Ik **hoef** geen huiswerk **te** maken.

Hij **moet** vanavond komen.

Hij **hoeft** vanavond niet **te** komen.

c. Twee gelijktijdige handelingen met behulp van *te*

Als twee handelingen gelijktijdig gebeuren, gebruik je in het Nederlands een speciale constructie: persoonsvorm + **te** + infinitief. De persoonsvorm kan alleen een van de volgende werkwoorden zijn:

staan

zitten

liggen

lopen

hangen

De persoonsvorm beschrijft de *eerste* handeling en wordt door **te** verbonden met de infinitief die de *tweede* handeling beschrijft:

Hij **staat te** praten.

Ik **zit** een boek **te** lezen.

Zij **ligt te** slapen.

Jij **loopt te** dromen.

De was **hangt te** drogen.

d. Constructies met *om (...) te* + infinitief

In constructies met **om (...) te** + infinitief kan **om** een doel aangeven:⁵⁶

⁵⁵ Zie ook hoofdstuk 10 over ontkenning.

⁵⁶ Vergelijk met de Engelse constructie **in order to** + infinitief.

Ik heb een cursus gevolgd **om te leren koken**.

Ik ben gisteren naar Amsterdam geweest **om een expositie te bezoeken**.

Een combinatie van **te** + bijvoeglijk naamwoord + **om (...) te** + infinitief is ook mogelijk:

Ik ben te moe **om te studeren**.

Het is te laat **om naar de supermarkt te gaan**.

De **om (...) te**-constructie + infinitief kan het voorafgaande persoonlijk voornaamwoord **het** specificeren:

Ik haat *het* **om die onregelmatige werkwoorden te leren!**

Het is veel leuker **om naar het strand te gaan!**

Als **zin hebben** wordt gecombineerd met **om (...) te** + infinitief krijg je:⁵⁷

Ik heb zin **om vanavond naar Utrecht te gaan**.

Let op: de constructie **om (...) te** + infinitief wordt geplaatst aan het *eind* van de zin, zelfs na de andere werkwoordsvormen en niet-werkwoordsvormen.

21. Werkwoorden (9): toekomstige tijd

Het Nederlands heeft een hulpwerkwoord voor de toekomstige tijd (**zullen**), maar dat wordt bijna niet meer gebruikt. Meestal gebruik je het hoofdwkwoord in de tegenwoordige tijd. Uit de context blijkt of de zin wel of niet naar de toekomst verwijst. Soms worden bijwoorden van tijd zoals **morgen**, **volgende week** etc. toegevoegd om te specificeren:

Ik werk **morgen** niet.

Ik doe **volgende week** rijexamen.

Het werkwoord **gaan** wordt gebruikt als een soort hulpwerkwoord dat toekomst aanduidt, altijd in combinatie met een infinitief:

Volgend jaar **ga** ik in Amerika studeren.

Het hulpwerkwoord **zullen** wordt soms nog wel in formele situaties gebruikt, bijvoorbeeld bij mededelingen op het treinstation:

De trein naar Leiden **zal** over enkele ogenblikken aankomen op spoor 5.

⁵⁷ Een andere mogelijke constructie met **zin hebben** is met een voorzetselgroep met **in**: Ik heb zin in koffie .

22. Werkwoorden (10): passieve zinnen

De passieve zin bestaat uit een hulpwerkwoord plus het voltooid deelwoord van het hoofdwkwoord.⁵⁸ Het hulpwerkwoord **worden** gebruik je voor de tegenwoordige tijd en onvoltooid verleden tijd, het hulpwerkwoord **zijn** gebruik je voor de voltooid tegenwoordige tijd en de voltooid verleden tijd.

Eigenlijk is de passieve zin een gewone (actieve) zin waarvan het perspectief is veranderd doordat het *lijdend voorwerp in de actieve zin* tot *subject* is gemaakt. Soms wordt het oorspronkelijke subject toegevoegd, voorafgegaan door het voorzetsel **door**:

Ik heb deze boeken gekocht.
Deze boeken zijn *door mij* gekocht.⁵⁹

Vaak wordt het subject van de *actieve* zin niet genoemd:

De arts opereert **mij** volgende week.
Ik word volgende week [-] geopereerd.

Hij heeft **twee studenten** gebeld.
Twee studenten zijn [-] gebeld.

Sommige passieve zinnen hebben geen echt subject. In dat geval gebruik je **er** als grammaticaal subject:

Er wordt gebeld. Wie kan dat zijn?
Er wordt vanavond veel gelachen.

23. Samengestelde zinnen (1): verbinden van hoofdzinnen

Een samengestelde zin kan bestaan uit twee hoofdzinnen die worden verbonden door een nevenschikkend voegwoord. Een nevenschikkend voegwoord verandert de woordvolgorde niet: in beide zinnen komt de persoonsvorm op de tweede plaats. Het voegwoord zelf neemt geen plaats in, dus begin weer met tellen *na* het voegwoord.

De nevenschikkende voegwoorden zijn:

en
maar
want (met de woordvolgorde van de hoofdzin)⁶⁰

⁵⁸ Zie de hoofdstukken 17-18 en Appendix I voor het voltooid deelwoord.

⁵⁹ Deze boeken *worden* (= tegenwoordige tijd)/*werden* (= onvoltooid verleden tijd)/*zijn* (= voltooid tegenwoordige tijd)/*waren* (= voltooid verleden tijd) door mij gekocht.

⁶⁰ Met **want** begint er een nieuwe hoofdzin. Vergelijk **want** (nevenschikkend) met **omdat** (onderschikkend), waarmee een bijzin begint. Zie hoofdstuk 24 (c).

of
dus

Voorbeelden:

Jan slaapt **en** Marian kookt.
Jan slaapt **maar** Marian kan niet slapen.
Jan slaapt **want** hij is erg moe.
Jan werkt nog **of** hij is op weg naar huis.
Jan is moe **dus** hij gaat naar bed.

Het nevenschikkende voegwoord **of** kan ook twee ja/nee-vragen verbinden.⁶¹ De persoonsvorm komt dan op de eerste plaats:

Ga je mee **of** blijf je thuis?
Kom jij bij mij **of** kom ik bij jou?

24. Samengestelde zinnen (2): verbinden van hoofdzinnen en bijzinnen

a. Woordvolgorde in de samengestelde zin

Een samengestelde zin die bestaat uit een hoofdzin en een bijzin, kan óf met de hoofdzin beginnen óf met de bijzin. Als de *hoofdzin* eerst komt, is de woordvolgorde *binnen* deze hoofdzin: de persoonsvorm op de tweede plaats en het subject op de eerste plaats of, bij inversie, op de derde plaats:

Ik ga vanavond naar de film *als ik genoeg tijd heb*.
Vanavond **ga ik** naar de film *als ik genoeg tijd heb*.

Als de zin begint met de *bijzin*, volgt een hoofdzin met inversie van subject en persoonsvorm:

Als ik genoeg tijd heb,⁶² **ga ik** vanavond naar de film.

Deze hele bijzin veroorzaakt inversie, net als één bijwoord zou doen:

Dan **ga ik** vanavond naar de film.

Nog een voorbeeld:

Nadat ik boodschappen heb gedaan, **ga ik** eten koken.
Daarna **ga ik** eten koken.

⁶¹ Zie hoofdstuk 6 over vragen.

⁶² Als de persoonsvorm van de bijzin wordt gevolgd door de persoonsvorm van de hoofdzin, zet je er een komma tussen.

b. Woordvolgorde binnen de bijzin

De persoonsvorm in de bijzin staat aan het eind, zoals je in de voorbeelden hierboven ziet. Als er nog meer werkwoorden in de bijzin staan, staan die ook aan het eind van de bijzin. De persoonsvorm staat meestal vóór de andere werkwoorden (infinitieven, voltooid deelwoorden):

- Ik weet dat hij dat niet **doet**.
- Ik weet dat hij dat niet **heeft** gedaan.
- Ik weet dat hij dat nooit **had** kunnen doen.

Bijzinnen kunnen met een onderschikkend voegwoord beginnen. Het Nederlands heeft er vrij veel.

c. Onderschikkende voegwoorden

- De groep onderschikkende voegwoorden van tijd is vrij groot:

als, wanneer⁶³
toen⁶⁴
totdat
voordat
nadat⁶⁵
terwijl
sinds⁶⁶
zodra

- Andere onderschikkende voegwoorden:

omdat⁶⁷
doordat⁶⁸
zodat
als, indien⁶⁹
tenzij
hoewel
zoals

Om te laten zien hoe je deze voegwoorden gebruikt, zetten we ze in een context. Let op de woordvolgorde in de hoofdzin en in de bijzin:

Wanneer ik klaar ben, roep ik je.

⁶³ Altijd in combinatie met de *tegenwoordige tijd*.

⁶⁴ Altijd in combinatie met de *onvoltooid verleden tijd*.

⁶⁵ Altijd in combinatie met de *voltooid verleden tijd*.

⁶⁶ Verwar het onderschikkende voegwoord **sinds** niet met het voorzetsel **sinds** (zie Appendix V).

⁶⁷ Vergelijk met **want**, waarna een tweede hoofdzin begint (zie hoofdstuk 23).

⁶⁸ Zelfs voor Nederlanders is het verschil tussen **omdat** en **doordat** moeilijk. **Omdat** geeft een reden aan, **doordat** een oorzaak.

⁶⁹ **Indien** is schrijftaal, **als** is schrijftaal *en* spreektaal.

Toen het begon te regenen, ging ik naar huis.
We blijven hier staan **totdat** de trein komt.
Je moet je handen wassen **voordat** je gaat eten.
Nadat ik heb opgeruimd, ga ik naar bed.
Hij fluit **terwijl** hij onder de douche staat.
Sinds zij in Leiden woont, zien we haar nooit meer.
Ik bel je **zodra** ik iets weet.
Ik ga niet met vakantie **omdat** ik geen geld heb.
Doordat de trein vertraging had, kwam ik te laat.
Ik heb geld gespaard, **zodat** ik met vakantie kan.
Als je morgen langs wilt komen, moet je me eerst bellen.
Ik kan niet met jullie mee, **tenzij** ik een dag vrij kan krijgen.
Je spreekt dit woord uit **zoals** je het schrijft.

d. Indirecte rede

Een speciaal soort bijzin is de indirecte rede. Letterlijk is dat de indirecte weergave van wat iemand heeft gezegd, maar in bredere zin vallen er ook indirecte vragen en indirecte mededelingen onder. Indirecte vragen en indirecte mededelingen volgen de regels voor de woordvolgorde van de bijzin. De verbinding tussen de hoofdzin en de bijzin kan worden gemaakt door:

- het onderschikkende voegwoord **dat**,⁷⁰ waarmee indirecte mededelingen beginnen
- het onderschikkende voegwoord **of**,⁷¹ waarmee indirecte ja/nee-vragen beginnen
- een vraagwoord, waarmee andere indirecte vragen beginnen.

In de voorbeelden hieronder beginnen we met de letterlijke uiting (directe rede) of de directe zin. Let op de woordvolgorde.

• Indirecte uitingen met *dat*

Kees zegt: "Ik heb honger."
Kees zegt **dat** hij honger heeft.

Hij komt morgen.
Ik denk **dat** hij morgen komt.
Het is zeker **dat** hij morgen komt.

• Indirecte vragen met *of*

Jan vraagt: "Wil jij een appel?"
Jan vraagt **of** jij een appel wilt.

⁷⁰ Verwar het onderschikkende voegwoord **dat** niet met het aanwijzende voornaamwoord **dat** (zie hoofdstuk 11) of met het relatieve voornaamwoord **dat** (zie hoofdstuk 25).

⁷¹ Verwar het onderschikkende voegwoord **of** niet met het nevenschikkende voegwoord **of**, dat een keus aangeeft (zie hoofdstuk 23).

Komt hij morgen?
Ik weet niet **of** hij morgen komt.
Het is onzeker **of** hij morgen komt.

• **Indirecte vragen met een vraagwoord**

Anne vraagt: "**Waar** ga je **naartoe**?"
Anne vraagt **waar** je **naartoe** gaat.

Wat komt hij doen?
Ik weet niet **wat** hij komt doen.
Het is niet duidelijk **wat** hij komt doen.

25. **Voornaamwoorden (4): betrekkelijke voornaamwoorden**

a. **De betrekkelijke voornaamwoorden *die* en *dat***

• **Die** verwijst naar:

- een **de**-woord in het enkelvoud
- alle zelfstandige naamwoorden in het meervoud (**de**- én **het**-woorden)

Voorbeelden:

De man **die** daar loopt, is mijn buurman.
De huizen **die** kort geleden zijn verkocht, zijn 10 jaar oud.

• **Dat** verwijst naar:

- een **het**-woord in het enkelvoud

Voorbeelden:

Het huis **dat** kort geleden is verkocht, is 10 jaar oud.
Het kind **dat** huult, is gevallen.

b. **Het betrekkelijk voornaamwoord *wat***

Het betrekkelijk voornaamwoord **wat** gebruik je na de volgende woorden:

alles
iets
niets
veel

weinig (niet veel)

Voorbeelden:

Alles **wat** je hier ziet, heb ik zelf gemaakt.
Er is niet veel **wat** ik niet lekker vind.

Als je naar een hele zin verwijst, gebruik je ook **wat**:

We gaan morgen naar Amsterdam, **wat** ik heel leuk vind.

c. Het betrekkelijk voornaamwoord *waar*

Het betrekkelijk voornaamwoord **waar** verwijst naar een plaats:

Ik woon in de stad **waar** ik geboren ben.
De winkel **waar** ik deze heerlijke broodjes koop, is vlakbij.

d. De betrekkelijke voornaamwoorden *wie* en *wat* + voorzetsel

De betrekkelijke voornaamwoorden **wie** en **wat** kunnen met een *voorzetsel* worden gecombineerd. Bij zulke combinaties gebruik je:

- voorzetsel + **wie** als het naar personen verwijst
- **waar** + voorzetsel als het naar zaken verwijst.⁷²

Voorbeelden:

De docent **op wie** ik wacht, is er nog niet.⁷³
De film **waar** ik **naar** kijk, is heel goed.⁷⁴

26. Samengestelde zinnen (3): betrekkelijke bijzinnen

De relatieve bijzin begint met een relatief voornaamwoord. Dit soort bijzinnen staat meestal direct achter het woord of de woorden waarnaar ze verwijzen. Daardoor kan een relatieve bijzin midden in de zin staan. Binnen de relatieve bijzin is de woordvolgorde hetzelfde als bij andere bijzinnen, met de persoonsvorm en andere werkwoorden aan het eind van de bijzin:

⁷² **Waar** + voorzetsel vervangt de combinatie van voorzetsel + **wat**.

⁷³ In spreektaal gebruiken veel Nederlanders **waar** + voorzetsel voor personen, wat eigenlijk niet correct is.

⁷⁴ De film **waarnaar** ik kijk ... is ook mogelijk, maar meestal worden woorden als **waarnaar** gescheiden (zie ook hoofdstuk 6).

De man **die in dat huis woont**, is erg oud.

Het boek **dat ik gisteren heb gekocht**, is een cadeau voor mijn moeder.

Soms kan een relatieve bijzin verderop in de zin staan. Uit de context is duidelijk naar welk woord de relatieve bijzin verwijst:

Hij heeft mij een foto gestuurd, **die ik erg leuk vind**.

27. Werkwoorden (11): scheidbare en onscheidbare werkwoorden

Een aantal werkwoorden begint met een *prefix*, dat óf beklemtoond óf onbeklemtoond is. In een goed woordenboek staat of het prefix beklemtoond of onbeklemtoond is.

Voorbeelden van *onbeklemtoonde prefixen* zijn: **be-**, **ge-**, **her-**, **er-**, **ont-** en **ver-**. Bij de volgende werkwoorden is de *beklemtoonde* lettergreep vetgedrukt. Deze werkwoorden zijn *onscheidbaar*:

be**g**innen
ge**b**euren
her**k**ennen
ont**m**oeten
ver**a**nderen

Let op: deze onscheidbare werkwoorden krijgen geen **ge-** bij het voltooid deelwoord vanwege hun onbeklemtoonde prefix.⁷⁵

Werkwoorden die beginnen met een *beklemtoond prefix*, zijn *scheidbaar*. Dit beklemtoonde prefix (vetgedrukt) verandert de betekening van het basiswerkwoord. Hier zijn voorbeelden met het werkwoord **nemen**:

a**a**nnemen
af**n**emen
do**o**rnemen
in**n**emen
me**e**nnemen
op**o**p nemen
over**o**rnemen
to**o**nnemen

Als je de *betekenis* van een werkwoord in een woordenboek wilt opzoeken, denk er dan aan dat het werkwoord een scheidbaar werkwoord kan zijn en dat het prefix van het werkwoord elders in de zin staat (vaak aan het eind van de zin). De betekenis kun je *alleen* vinden onder het volledige werkwoord, dus inclusief prefix. De infinitief in de volgende zin is **opzoeken** (niet **zoeken**):

Hij **zoekt** het woord in het woordenboek **op**.

⁷⁵ Zie ook hoofdstuk 17 over de voltooide tijd van regelmatige werkwoorden.

Een scheidbaar werkwoord wordt *niet altijd* gescheiden. In de volgende voorbeelden gebruiken we de scheidbare werkwoorden **meenemen** en **opbellen**:

- Het wordt gescheiden als het de *persoonsvorm* in de *hoofdzin* is, in de tegenwoordige tijd of de onvoltooid verleden tijd. Het prefix staat meestal aan het eind van de zin:

Ik **neem** dit boek **mee**.
Hij **belde** me gisteren **op**.

- Het wordt ook gescheiden in de *gebiedende wijs*:

Neem dit boek **mee**!
Bel me morgen **op**!

- Het wordt gescheiden als het wordt gebruikt als infinitief + **te**:

Hij belooft het morgen **mee te nemen**.
Jij hoeft me vanavond niet **op te bellen**.

- Het wordt gescheiden als het een *voltooid deelwoord* is. Het voltooid deelwoord wordt gemaakt door **ge-** tussen het prefix en het werkwoord te zetten:

Ik heb dit boek voor jullie **meegenomen**.
Ik weet dat hij me gisteren heeft **opgebeld**.

- Het wordt *niet* gescheiden als het een infinitief is in combinatie met een *modaal werkwoord*:

Ik wil dit boek **meenemen**.
Ik zal je morgen **opbellen**.

- Tot slot: het wordt *niet* gescheiden als het de *persoonsvorm* in een *bijzin* is. Dan staat het als ongescheiden werkwoord aan het eind van de bijzin:

Ik weet dat hij het boek niet **meeneemt**.
Ik hoop dat je me morgen **opbelt**.

APPENDICES

- I Onregelmatige werkwoorden
- II Bepaalde en onbepaalde telwoorden
- III Hoeveelheidswoorden
- IV Datum en tijd
- V Voorzetsels
- VI Bijwoorden
- VII Verwijzen naar personen en zaken

APPENDIX I: Onregelmatige werkwoorden

Hoewel de volgende werkwoorden onregelmatig zijn, zit er toch enige regelmaat in die onregelmatigheid: er zijn groepen met dezelfde kenmerken. We beginnen met de infinitief, dan volgt de onvoltooid verleden tijd in enkelvoud en meervoud, en tot slot het voltooid deelwoord met het hulpwerkwoord in de derde persoon enkelvoud.⁷⁶

infinitief	onvoltooid verleden tijd enkelvoud en meervoud	voltooid verleden tijd enkelvoud
ij	ee	ee
begrijpen	begreep, begrepen	heeft begrepen
beschrijven	beschreef, beschreven	heeft beschreven
blijken	bleek, bleken	is gebleken
blijven	bleef, bleven	is gebleven
kijken	keek, keken	heeft gekeken
krijgen	kreeg, kregen	heeft gekregen
lijken	leek, leken	heeft geleken
ontbijten	ontbeet, ontbeten	heeft ontbeten
overlijden	overleed, overleden	is overleden
rijden	reed, reden	heeft/is ⁷⁷ gereden
schijnen	scheen, schenen	heeft geschenen
schrijven	schreef, schreven	heeft geschreven
snijden	sneed, sneden	heeft gesneden
verdwijnen	verdween, verdwenen	is verdwenen
vergelijken	vergeleek, vergeleken	heeft vergeleken
verwijzen	verwees, verwezen	heeft verwezen
wijzen	wees, wezen	heeft gewezen
ie	oo	oo
bieden	bood, boden	heeft geboden
genieten	genoot, genoten	heeft genoten
kiezen	koos, kozen	heeft gekozen
liegen	loog, logen	heeft gelogen
schieten	schoot, schoten	heeft geschoten
verbieden	verbod, verboden	heeft verboden
verliezen	verloor, verloren	(is/)heeft verloren

⁷⁶ Kijk voor scheidbare werkwoorden bij het basiswerkwoord (zie bijvoorbeeld **nemen** als je *vormen* van de onvoltooid en voltooid verleden tijd van **aannemen**, **afnemen**, **doornemen**, **innemen**, **meenemen**, **opnemen**, **overnemen** etc. wilt weten). De *betekenis* van deze scheidbare werkwoorden kun je alleen vinden onder de infinitief inclusief het prefix, dus gebruik daarvoor je woordenboek. Zie ook hoofdstuk 27 over scheidbare werkwoorden.

⁷⁷ Als er geen richting of bestemming is vermeld: **heeft**; als er wel een richting of bestemming is vermeld: **is**. Zie hoofdstuk 17.

ui buigen ruiken sluiten	oo boog, bogen rook, roken sloot, sloten	oo heeft gebogen heeft geroken heeft gesloten
ee bewegen scheren wegen	oo bewoog, bewogen schoor, schoren woog, wogen	oo heeft bewogen heeft geschoren heeft gewogen
i beginnen binden drinken schrikken springen stinken verbinden vinden winnen zingen	o begon, begonnen bond, bonden dronk, dronken schrok, schrokken sprong, sprongen stonk, stonken verbond, verbonden vond, vonden won, wonnen zong, zongen	o is begonnen heeft gebonden heeft gedronken is geschrokken heeft/is ⁷⁷ gesprongen heeft gestonken heeft verbonden heeft gevonden heeft gewonnen heeft gezongen
e trekken vechten vertrekken zenden zwemmen	o trok, trokken vocht, vochten vertrok, vertrokken zond, zonden zwom, zwommen	o heeft getrokken heeft gevochten is vertrokken heeft gezonden heeft/is ⁷⁷ gezwommen
e helpen sterven	ie hielp, hielpen stierf, stierven	o heeft geholpen is gestorven
ee bespreken breken nemen ontbreken spreken steken	a, aa besprak, bespraken brak, braken nam, namen ontbrak, ontbraken sprak, spraken stak, staken	oo heeft besproken heeft gebroken heeft genomen heeft ontbroken heeft gesproken heeft gestoken
ee eten genezen geven lezen vergeten	a, aa at, aten genas, genazen gaf, gaven las, lazten vergat, vergaten	ee heeft gegeten is genezen heeft gegeven heeft gelezen (is/)heeft vergeten

i	a, aa	ee
bidden	bad, baden	heeft gebeden
liggen	lag, lagen	heeft gelegen
zitten	zat, zaten	heeft gezeten
aa	oe	aa
dragen	droeg, droegen	heeft gedragen
slaan	sloeg, sloegen	heeft geslagen
vragen	vroeg, vroegen	heeft gevraagd

Other verbs

bezoeken	bezocht, bezochten	heeft bezocht
brengen	bracht, brachten	heeft gebracht
denken	dacht, dachten	heeft gedacht
kopen	kocht, kochten	heeft gekocht
verkopen	verkocht, verkochten	heeft verkocht
zoeken	zocht, zochten	heeft gezocht
bestaan	bestond, bestonden	heeft bestaan
doen	deed, deden	heeft gedaan
gaan	ging, gingen	is gegaan
staan	stond, stonden	heeft gestaan
verstaan	verstond, verstonden	heeft verstaan
zien	zag, zagen	heeft gezien
houden	hield, hielden	heeft gehouden
laten	liet, lieten	heeft gelaten
lopen	liep, liepen	heeft/is ⁷⁷ gelopen
roepen	riep, riepen	heeft geroepen
slapen	sliep, sliepen	heeft geslapen
vallen	viel, vielen	is gevallen
hangen	hing, hingen	heeft gehangen
vangen	ving, vingen	heeft gevangen
hebben	had, hadden	heeft gehad
komen	kwam, kwamen	is gekomen
kunnen	kon, konden	heeft gekund
moeten	moest, moesten	heeft gemoeten
mogen	mocht, mochten	heeft gemogen
weten	wist, wisten	heeft geweten
willen	wou/wouden ⁷⁸	heeft gewild
worden	werd, werden	is geworden
zeggen	zei, zeiden	heeft gezegd
zijn	was, waren	is geweest

⁷⁸ Meestal wordt de regelmatige verleden tijd **wilde/wilden** gebruikt. Zie ook hoofdstuk 18.

zullen	zou, zouden	-
bakken	bakte, bakten	heeft gebakken
heten	heette, heetten	heeft geheten
lachen	lachte, lachten	heeft gelachen
raden	raadde, raadden	heeft geraden
wassen	waste, wasten	heeft gewassen

Dezelfde lijst in alfabetische volgorde

bakken	bakte, bakten	heeft gebakken
beginnen	begon, begonnen	is begonnen
begrijpen	begreep, begrepen	heeft begrepen
beschrijven	beschreef, beschreven	heeft beschreven
bespreken	besprak, bespraken	heeft besproken
bestaan	bestond, bestonden	heeft bestaan
bewegen	bewoog, bewogen	heeft bewogen
bezoeken	bezocht, bezochten	heeft bezocht
bidden	bad, baden	heeft gebeden
bieden	bood, boden	heeft geboden
binden	bond, bonden	heeft gebonden
blijken	bleek, bleken	is gebleken
blijven	bleef, bleven	is gebleven
breken	brak, braken	heeft gebroken
brenge	bracht, brachten	heeft gebracht
buigen	boog, bogen	heeft gebogen
denken	dacht, dachten	heeft gedacht
doen	deed, deden	heeft gedaan
dragen	droeg, droegen	heeft gedragen
drinken	dronk, dronken	heeft gedronken
eten	at, aten	heeft gegeten
gaan	ging, gingen	is gegaan
genezen	genas, genazen	is genezen
genieten	genoot, genoten	heeft genoten
geven	gaf, gaven	heeft gegeven
hangen	hing, hingen	heeft gehangen
hebben	had, hadden	heeft gehad
helpen	hielp, hielpen	heeft geholpen
heten	heette, heetten	heeft geheten
houden	hield, hielden	heeft gehouden
kiezen	koos, kozen	heeft gekozen
kijken	keek, keken	heeft gekeken
komen	kwam, kwamen	is gekomen
kopen	kocht, kochten	heeft gekocht
krijgen	kreeg, kregen	heeft gekregen
kunnen	kon, konden	heeft gekund

lachen	lachte, lachten	heeft gelachen
laten	liet, lieten	heeft gelaten
lezen	las, lazen	heeft gelezen
liegen	loog, logen	heeft gelogen
liggen	lag, lagen	heeft gelegen
lijken	leek, leken	heeft geleden
lopen	liep, liepen	heeft/is ⁷⁷ gelopen
moeten	moest, moesten	heeft gemoeten
mogen	mocht, mochten	heeft gemogen
nemen	nam, namen	heeft genomen
ontbijten	ontbeet, ontbeten	heeft ontbeten
ontbreken	ontbrak, ontbraken	heeft ontbroken
overlijden	overleed, overleden	is overleden
raden	raadde, raadden	heeft geraden
rijden	reed, reden	heeft/is ⁷⁷ gereden
roepen	riep, riepen	heeft geroepen
ruiken	rook, roken	heeft geroken
scheren	schoor, schoren	heeft geschoren
schieten	schoot, schoten	heeft geschoten
schijnen	scheen, schenen	heeft geschenen
schrijven	schreef, schreven	heeft geschreven
schrikken	schrok, schrokken	is geschrokken
slaan	sloeg, sloegen	heeft geslagen
slapen	sliep, sliepen	heeft geslapen
sluiten	sloot, sloten	heeft gesloten
snijden	sneed, sneden	heeft gesneden
spreken	sprak, spraken	heeft gesproken
springen	sprong, sprongen	heeft/is ⁷⁷ gesprongen
staan	stond, stonden	heeft gestaan
steken	stak, staken	heeft gestoken
sterven	stierf, stierven	is gestorven
stinken	stonk, stonken	heeft gestonken
trekken	trok, trokken	heeft getrokken
vallen	viel, vielen	is gevallen
vangen	ving, vingen	heeft gevangen
vechten	vocht, vochten	heeft gevochten
verbieden	verbod, verboden	heeft verboden
verbinden	verbond, verbonden	heeft verbonden
verdwijnen	verdween, verdwenen	is verdwenen
vergelijken	vergeleek, vergeleken	heeft vergeleken
vergeten	vergat, vergaten	is/heeft vergeten
verkopen	verkocht, verkochten	heeft verkocht
verliezen	verloor, verloren	heeft verloren
verstaan	verstond, verstonden	heeft verstaan
vertrekken	vertrok, vertrokken	is vertrokken
verwijzen	verwees, verwezen	heeft verwezen
vinden	vond, vonden	heeft gevonden
vragen	vroeg, vroegen	heeft gevraagd

wassen	waste, wasten	heeft gewassen
wegen	woog, wogen	heeft gewogen
weten	wist, wisten	heeft geweten
wijzen	wees, wezen	heeft gewezen
willen	wou/wouden	heeft gewild
winnen	won, wonnen	heeft gewonnen
worden	werd, werden	is geworden
zeggen	zei, zeiden	heeft gezegd
zenden	zond, zonden	heeft gezonden
zien	zag, zagen	heeft gezien
zijn	was, waren	is geweest
zingen	zong, zongen	heeft gezongen
zitten	zat, zaten	heeft gezeten
zoeken	zocht, zochten	heeft gezocht
zullen	zou, zouden	-
zwemmen	zwom, zwommen	heeft/is ⁷⁷ gezwommen

APPENDIX II: Bepaalde⁷⁹ en onbepaalde telwoorden⁸⁰

a. Hoofdtelwoorden

0	nul	20	<i>twintig</i>
1	een ⁸¹	21	eenentwintig
2	twee	22	tweeëntwintig ⁸²
3	drie	23	drieëntwintig
4	vier	24	vierentwintig
5	vijf	25	vijfentwintig
6	zes	26	zesentwintig
7	zeven	27	zevenentwintig
8	acht	28	achtentwintig
9	negen	29	negenentwintig
10	tien	30	<i>dertig</i>
11	<i>elf</i>	40	<i>veertig</i>
12	<i>twaalf</i>	50	vijftig
13	<i>dertien</i>	60	zestig
14	<i>veertien</i>	70	zeventig
15	vijftien	80	<i>tachtig</i>
16	zestien	90	negentig
17	zeventien		
18	achttien	100	honderd ⁸³
19	negentien	200	tweehonderd
274	tweehonderdvierenzeventig		
1000	duizend ⁸⁴		
1154	elfhonderdvierenvijftig ⁸⁵		
5432	vijfduizend vierhonderdtweeëndertig		
1.000.000	een miljoen		

b. Rangtelwoorden

Rangtelwoorden maak je door **-de** of **-ste** aan het telwoord toe te voegen.

1e	<i>eerste</i>	11e	elfde
2e	tweede	12e	twaalfde
3e	<i>derde</i>	13e	dertiende
4e	vierde		

⁷⁹ De hoofdtelwoorden en rangtelwoorden zijn bepaalde telwoorden.

⁸⁰ De onregelmatige vormen zijn schuingedrukt. Zie voor datum en tijd Appendix IV.

⁸¹ Dit **een** is geen onbepaalde lidwoord maar een telwoord, dat je uitspreekt met een lange, heldere **ē**. Vaak wordt het geschreven als **één**.

⁸² Dit trema geeft het begin van een nieuwe lettergreep aan; hier: **twee-en-twin-tig**.

⁸³ Niet: **éénhonderd** maar: **honderd**.

⁸⁴ Niet: **éénduizend** maar: **duizend**.

⁸⁵ Liever dan: **duizend honderdvierenvijftig**.

5e	vijfde	20e	twintigste
6e	zesde	30e	dertigste
7e	zevende	40e	veertigste
8e	achtste		
9e	negende	100e	honderdste
10e	tiende	1000e	duizendste

c. Onbepaalde telwoorden

De volgende woorden geven een hoeveelheid aan.

veel	veel water
	veel mensen
weinig	weinig water
	weinig mensen
genoeg	genoeg water
	genoeg mensen
wat	wat water
	wat mensen
	wat geld
enkele	enkele mensen
sommige	sommige mensen
verschillende	verschillende mensen
een paar	een paar mensen

d. Idioom

$4 + 1 = 5$	vier plus één is vijf
$5 - 1 = 4$	vijf min één is vier
$2 \times 2 = 4$	twee keer twee is vier (or: twee maal twee is vier)
$4 : 2 = 2$	vier gedeeld door twee is twee
$1/2, 1 \frac{1}{2}, 2\frac{1}{2}, 3 \frac{1}{2}$	een half, ⁸⁶ anderhalf, twee en een half, drie en een half
$1/2, 1/3, 1/4, 1/5$	een tweede, een derde, een vierde, ⁸⁷ een vijfde
$1/4, 2/4, 3/4, 4/4$	een kwart, twee kwart, drie kwart, vier kwart
$1/100, 1/1000$	een honderdste, een duizendste
$9/10$	negen tiende
$1/19$	een negentiende
1 m^2	1 vierkante meter
1 m^3	1 kubieke meter

⁸⁶ Of: **een tweede**. Zie de volgende groep.

⁸⁷ Of: **een kwart**. Zie de volgende groep.

APPENDIX III: Hoeveelheidswwoorden

Als je naar iets telbaars verwijst, gebruik je in het algemeen een meervoud als je naar meer dan één item verwijst:

Hoeveel katten heb jij?
Ik heb één kat.
Ik heb twee katten.
Ik heb een paar katten.

Maar bij de meeste hoeveelheidswwoorden gebruik je na een telwoord het *enkelvoud*:

1 kilo
2 kilo
3 kilo

Dit geldt ook voor:

3 gram
3 jaar
3 uur
3 kwartier
3 euro⁸⁸
3 meter
3 centimeter
3 millimeter

Als je **hoeveel**, **zoveel** of **een paar** in combinatie met deze hoeveelheidswwoorden gebruikt, gebruik je ook het enkelvoud:

hoeveel kilo?
zoveel meter
een paar jaar

Er zijn uitzonderingen:

3 maanden
3 weken
3 dagen
3 minuten
3 seconden
3 graden
hoeveel maanden?
zoveel minuten
een paar graden

⁸⁸ Spreek EURO 12,50 uit als: twaalf euro vijftig, of gewoon: twaalf vijftig.

Voorbeelden:

300 kilo is⁸⁹ te veel.

1000 jaar is lang.

3 kwartier is 45 minuten.

35 centimeter is 350 millimeter.

2 minuten is 120 seconden.

8 weken is 2 maanden.

⁸⁹ Let op: de persoonsvorm in deze voorbeelden is ook enkelvoud.

APPENDIX IV: Datum en tijd

a. Jaren

Jaren spreek je zo uit:

1300 - **dertienhonderd**

1964 - **negentien vierenzestig**

2016 - **tweeduizend zestien**

v.Chr. (vóór Christus)

n.Chr. (na Christus)

A.D. (Latijn: anno Domini)

In het Nederlands gebruiken we ook de Romeinse telwoorden, bijvoorbeeld op gebouwen. Dit zijn de symbolen:

M = 1000

D = 500

C = 100

L = 50

X = 10

V = 5

I = 1

Door een lager cijfer *na* een van deze symbolen te zetten, tel je op:

MD = 1500

DC = 600

LXX = 70

VIII = 8

Door een lager cijfer *voor* een van deze symbolen te zetten, trek je af:

CM = 900

XC = 90

XL = 40

IX = 9

IV = 4⁹⁰

Dus: **MCMLXIV** = 1964; **MMXVI** = 2016.

⁹⁰ Maar op horloges en klokken met Romeinse cijfers zie je IIII.

b. Seizoenen

de winter
de lente, het voorjaar
de zomer
de herfst, het najaar

c. Maanden van het jaar⁹¹

januari
februari
maart⁹²
april⁹³
mei
juni
juli
augustus
september
oktober
november
december

d. Dagen van de week⁹⁴

maandag
dinsdag
woensdag
donderdag
vrijdag
zaterdag
zondag

⁹¹ De meeste namen van de maanden komen van de Romeinen. **Maart** verwijst naar Mars, de god van de oorlog; **mei** naar Jupiter Maius, de god van de groei­kracht; **juni** naar Juno, de godin van de vrouwen en het huwelijk; **juli** en **augustus** naar de keizers Julius Caesar en Augustus. **Maart** was de eerste maand van het Romeinse jaar. Dit verklaart de namen **september** (septem = 7), **oktober** (octo = 8), **november** (novem = 9) en **december** (decem = 10): de 7de, 8ste, 9de en 10de maand. **Februari**, de laatste maand van het Romeinse jaar, is nog steeds de schrikkel­maand.

⁹² De uitdrukking **Maart roert zijn staart** betekent dat het weer in maart niet te voorspellen is: het kan vriezen, sneeuwen, 25° C zijn maar hoogstwaarschijnlijk regent het. Er zijn zelfs regenbuien naar deze maand vernoemd: **maartse buien**.

⁹³ **April doet wat hij wil** betekent dat je nooit weet hoe het weer in april zal zijn.

⁹⁴ Een paar van deze namen verwijzen naar oude Germaanse goden: **woensdag** verwijst naar Wodan, de god van de oorlog, **donderdag** naar Donar, de god van de donder en bliksem, en **vrijdag** naar Freya, de godin van de vruchtbaarheid.

e. De tijd⁹⁵

Nederlanders hebben hun eigen manier om te zeggen hoe laat het is: zodra het 20 minuten na het hele uur is, hebben we het al over het volgende uur:

10.20 = 10 voor half 11 (a.m.)

17.20 = 10 voor half 6 (p.m.)

Eerst de basiswoorden:

een uur⁹⁶

een half uur

een kwartier⁹⁷

een minuut⁹⁸

een seconde⁹⁹

In Appendix III over hoeveelheidswoorden hebben we gezien dat de uren en kwartieren – bij meer dan één – altijd in het enkelvoud staan, en dat de minuten en seconden – bij meer dan één – in het meervoud staan:

een dag = 24 uur

een uur = 4 kwartier

een kwartier = 15 minuten

een minuut = 60 seconden

Let op het idioom en de voorzetsels in de volgende voorbeelden:

Hoe laat is het?

Het is 11 uur.

Hoe laat vertrekt de trein?

De trein vertrekt **om** 12 uur.

Hoe lang duurt de reis?

De reis duurt 2 uur en 10 minuten.

Tot hoe laat moet je wachten?

Tot 12 uur.

Hoe laat kom je aan?

Ik kom **om** 10 over 2 aan.

⁹⁵ Bij het schrijven gebruiken we de 24-uursklok; bij het spreken de 12-uursklok.

⁹⁶ *Het* uur.

⁹⁷ *Het* kwartier.

⁹⁸ *De* minuut.

⁹⁹ *De* seconde.

Twaalf uur

Vijf over twaalf

Tien over twaalf

Kwart over twaalf

Tien voor half een

Vijf voor half een

Half een

Vijf over half een

Tien over half een

Kwart voor een

Tien voor een

Vijf voor een

APPENDIX V: Voorzetsels

De voorzetsels van een vreemde taal zijn altijd moeilijk omdat ze tot het idioom horen. Daarom geven we van sommige voorzetsels een paar voorbeelden.

aan	Ik zit aan tafel. Er is iemand aan de deur. De foto hangt aan de muur. Ik geef het boek aan jou.
achter	Hij staat achter een boom.
behalve	Hij is er altijd behalve vandaag.
beneden	West-Nederland ligt beneden zeeniveau.
bij	Ik was bij de boekwinkel. Ik woon dicht bij de universiteit. Ik heb een boek bij me. Ik woon bij mijn tante.
binnen	Ik ben binnen een uur klaar.
boven	Hij woont boven een winkel. Oost-Nederland ligt boven zeeniveau. Het is boven de 35 graden.
buiten	Hij is buiten gevaar. Ik woon buiten de stad.
dankzij	Ik heb dit boek dankzij jou.
door	Hij is door een auto aangereden. Ik loop door het bos.
gedurende	Gedurende het weekend heb ik vrij.
in	Ik ben in de keuken. Ik moet dit in het Engels vertalen. In het weekend heb ik vrij.
langs	Hij loopt langs de rivier.
met	Ik kom met de fiets. Ik kom met Kerstmis. Ik wil koffie met suiker.

na	Na u! Na de winter ga ik naar Parijs
naar	Hij gaat naar Amsterdam. De trein naar Parijs vertrekt nu.
naast	Ik zit naast een student.
om	Wij zitten om de tafel. Ik kom om 12 uur.
onder	Wij praten veel onder het eten. De kat zit onder de tafel.
op	Ik heb geen geld op de bank. De koffie staat op tafel.
over	Ik lees een boek over Erasmus. Ik loop over de brug. Ik kom over een uur. Hij is over de veertig.
per	Reizen per trein is comfortabel. Deze tomaten kosten 1 euro per kilo.
rond	Wij zitten rond het vuur.
sinds	Hij studeert sinds 2004.
te	Dit huis is te huur. Ik ben geboren te Utrecht.
tegen	Hij leunt tegen de muur. Hij stemt tegen dit voorstel. Hij is heel aardig tegen mij.
tegenover	Ik woon tegenover het station.
tijdens	Tijdens de zomer kom ik.
tot	Deze trein rijdt tot Leiden. Ik wacht tot 12 uur. Tot volgende week!
tussen	De trein staat stil tussen Leiden en Den Haag. Er is een verschil tussen A en B.

uit	Ik kom uit Nederland. Hij stapt uit de trein. De kat springt uit het raam.
van	Hij werkt van 9 tot 5. Hij is de zoon van Jan. Dat is aardig van je. Dit boek is van mij en niet van jou.
vanaf	Ik werk vanaf 2000.
vanwege	Ik kan niet slapen vanwege de muggen.
via	Ik ga via Parijs naar Rome.
volgens	Volgens het weerbericht gaat het regenen. Volgens mij gaat het sneeuwen. Alles gaat volgens plan.
voor	Ik ben vóór 6 uur klaar. Dit moet vóór 1 april klaar zijn. Ik kom voor jou. Ik sta voor het huis. Hij stemt voor dit voorstel.
voorbij	Hij rijdt voorbij Leiden.
zonder	Alles kwam zonder problemen aan.

Werkwoorden met een vast voorzetsel

Een paar voorbeelden:

beginnen met
 denken aan
 gaan naar
 geven aan
 helpen met
 houden van
 kijken naar
 lachen om
 luisteren naar
 stoppen met
 trek hebben in (eten)
 vragen aan

wachten op
zin hebben in iets¹⁰⁰ (eten, drinken, iets doen)

Tijd en voorzetsels

Tijd	Ik kom om 12 uur.
Dagen en data	Ik kom op woensdag 17 september.
Weekend	Ik kom in het weekend.
Maanden	Ik kom in september.
Seizoenen	Ik kom in de zomer.
Jaren	Ik kom in 2017.

Adressen en voorzetsels

Land	Ik woon in Nederland.
Stad/dorp	Ik woon in Leiden.
Wijk	Ik woon in de Bloemenwijk.
Straat	Ik woon in de Herenstraat.
Weg	Ik woon aan de Appelweg.
Laan	Ik woon aan de Lindelaan.
Gracht/singel	Ik woon aan de Hooigracht.
Huisnummer	Ik woon op nummer 15.
Verdieping	Ik woon op de tweede verdieping. ¹⁰¹

¹⁰⁰ Er zijn twee constructies mogelijk met **zin hebben**:
zin hebben in + zelfstandig naamwoord: ik heb zin in koffie
zin hebben + om (...) te + infinitief: ik heb zin om morgen naar Amsterdam te gaan.
Zie ook hoofdstuk 20.

¹⁰¹ In het Nederlands wordt de begane grond *niet* meegeteld.

APPENDIX VI: Bijwoorden

Bijwoorden geven aanvullende informatie over een werkwoord, een bijvoeglijk naamwoord of een ander bijwoord. Hun vorm verandert niet. In de volgende voorbeelden zijn de bijwoorden vetgedrukt:

Zij zingt **mooi**.
Zij zingt een **heel** mooi lied.
Zij zingt **heel mooi**.

Hieronder vind je een lijst van bijwoorden van tijd, plaats en richting, versterkende bijwoorden en een paar andere veelgebruikte bijwoorden.

• Bijwoorden van tijd

morgen
overmorgen
gisteren
eergisteren

overdag
vandaag
vanmorgen/vanochtend
vanmiddag
vanavond
vannacht

's morgens/'s ochtends
's middags
's avonds
's nachts

binnenkort
straks
later
volgende week
volgende maand
volgend jaar

altijd
meestal
regelmatig
soms
af en toe/nu en dan
even
zelden
nooit

bijna nooit
ooit
nooit

eerst
dan
daarna
vervolgens
ten slotte

toen
sindsdien
al
weer
eindelijk

• Bijwoorden van plaats

hier
daar
er
binnen
buiten
overal
ergens
nergens
weg
boven
beneden

• Bijwoorden van richting

rechtdoor
naar links/linksaf
naar rechts/rechtsaf
terug

• Versterkende bijwoorden

zeer¹⁰²
erg¹⁰³
heel¹⁰⁴

¹⁰² Formeel, meestal gebruikt in schrijftaal.

¹⁰³ Spreektaal.

zo
te

• Een paar andere veelgebruikte bijwoorden

eigenlijk
graag
ook
misschien
toch

Ik weet dat het **eigenlijk** niet mag.
Heb je trek in een kopje thee? Ja, **graag!** Ik wil graag een kopje thee.
Yvonne en Ingrid gaan naar Rotterdam, en ik ga **ook** mee.
Misschien vertrek ik zaterdag, **misschien** ook niet.
De tentoonstelling is niet spectaculair maar **toch** aardig om te zien.

APPENDIX VII: Verwijzen naar personen en zaken

Als je naar personen en zaken verwijst, kun je het persoonlijk voornaamwoord gebruiken. Je kunt ook het aanwijzend voornaamwoord gebruiken, vooral als je nadruk wilt leggen. In dat geval staat het *niet* vóór het zelfstandig naamwoord zoals we zagen in hoofdstuk 11, maar wordt het op zichzelf staand gebruikt. Er zijn maar twee vormen: **die** and **dat**. Ze staan altijd op de eerste plaats voor nadruk. Voor personen gebruik je **die** (voor enkelvoud én meervoud); voor zaken gebruik je **die** of **dat**: **die** voor **de**-woorden en meervouden, **dat** voor **het**-woorden (alleen enkelvoud).

Verwijzen naar personen

Mannelijk enkelvoud

Wat vind je van de nieuwe buurman?

Persoonlijk voornaamwoord:

subject: **Hij** is heel aardig.
object:¹⁰⁵ Ik vind **hem** heel aardig.
na voorzetsel: Ik praat vaak met **hem**.

Aanwijzend voornaamwoord:

subject: **Die** is heel aardig.
object: **Die** vind ik heel aardig.

Vrouwelijk enkelvoud

Wat vind je van de nieuwe buurvrouw?

Persoonlijk voornaamwoord:

subject: **Ze/zij** is heel aardig.
object: Ik vind **haar** heel aardig.
na voorzetsel: Ik praat vaak met **haar**.

Aanwijzend voornaamwoord:

subject: **Die** is heel aardig.
object: **Die** vind ik heel aardig.

¹⁰⁵ Lijdend voorwerp (direct object) in deze voorbeelden.

Meervoud

Wat vind je van onze nieuwe burenen?

Persoonlijk voornaamwoord:

- subject: **Ze/zij** zijn heel aardig.
- object: Ik vind **ze** heel aardig.¹⁰⁶
- na voorzetsel: Ik praat vaak met **ze**.¹⁰⁷

Aanwijzend voornaamwoord:

- subject: **Die** zijn heel aardig.
- object: **Die** vind ik heel aardig.

Verwijzen naar zaken

De-woord

Waar is de krant?

Persoonlijk voornaamwoord:

- subject: **Hij** is er nog niet.
- object: Ik zie **hem** nergens.
- na voorzetsel: Ik zoek **er** al uren **naar**.¹⁰⁸

Aanwijzend voornaamwoord:

- subject: **Die** is er nog niet.
- object: **Die** zie ik nergens.
- Die** zoek ik al uren.

Het-woord

Waar is mijn woordenboek?

Persoonlijk voornaamwoord:

- subject: **Het** staat niet in de kast.
- object: Ik zie **het** nergens.
- na voorzetsel: Ik zoek **er** al uren **naar**.

¹⁰⁶ Of: **hen**.

¹⁰⁷ Of: **hen**.

¹⁰⁸ Het werkwoord **zoeken** heeft in deze zin het vaste voorzetsel **naar**. De volledige constructie zou zijn: Ik zoek al uren naar de krant. Als je wilt verwijzen, vervang dan **naar de krant** door **ernaar** (zonder nadruk). Zoals we in hoofdstuk 12 zagen, kan **er** alleen verwijzen naar zaken, nooit naar personen. Dit **ernaar** is scheidbaar. Als je nadruk wilt leggen, gebruik je: **Daar** zoek ik al uren **naar**!

Aanwijzend voornaamwoord:

subject: **Dat** staat niet in de kast.
object: **Dat** zie ik nergens.
 Dat zoek ik al uren.

Meervoud

Waar zijn mijn tijdschriften?

Persoonlijk voornaamwoord:

subject: **Ze** liggen niet op tafel.
object: Ik zie **ze** nergens.
na voorzetsel: Ik zoek **er** al uren **naar**.

Aanwijzend voornaamwoord:

subject: **Die** liggen niet op tafel.
object: **Die** zie ik nergens.
 Die zoek ik al uren.